

Παναγιώτης Κονδύλης

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΙΣΧΥΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΗ*

1. Ἡ ἐξιστορίκευση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καί οἱ συνέπειές της ἤδη ἀπό τήν πρώτη ὥρα τῆς κοσμοθεωρητικά θεμελιωμένης καί συστηματικῆς της ἐμφάνισης, ἡ φυσική ἐπιστήμη τῶν Νέων Χρόνων συνέδεσε τήν αὐτοκατανόησή της μ' ἓνα αἶσθημα ὑπεροχῆς ἐναντι τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει: στόν ἀστάθμητο κι εὐμετάβλητο χαρακτήρα, ἄρα καί στήν ἀδυναμία ἐπακριβοῦς νοητικῆς σύλληψης τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων πίστευε ὅτι μποροῦσε νά ἀντιπαραθέσει μίαν ἐδραία γνώση γιά ἓνα ἐδραῖο ἀντικείμενο, ἤτοι τή νομοτελή Φύση. Στήν πίστη αὐτή ἀντιστοιχοῦσε, πάλι, μιά ἀντίληψη ἀνθρωπολογικά πλαισιωμένη, ὅτι δηλαδή στόν φυσικοεπιστημονικό τομέα ἀσκοῦν τή δραστηριότητά τους ὁ ἀπροκατάληπτος Λόγος καί ἡ ἔλλογα προσανατολισμένη ἐμπειρία, ἐνῶ στό πεδίο τῆς ἱστορίας ἐπικρατοῦν πάθη καί αἰσθήματα, ἤτοι τοποθετήσεις προσδιορισμένες ὑποκειμενικά καί ἰδεολογικά. Δέν μποροῦμε ἐδῶ νά παρακολουθήσουμε τίς παραλλαγές αὐτῆς τῆς ἀντιπαραθέσεως φυσικῶν καί ἱστορικῶν ἐπιστημῶν ἀπό τόν Descartes, τόν Hobbes καί τόν Vico ἴσαμε τόν νεοκαντιανισμό. Μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο τό λογικό συμπέρασμα πού πρέπει νά συναχθεῖ ἀπό τήν ὑπόμνηση τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας τῶν ἰδεῶν: ἂν ἡ πεποίθηση γιά τόν ἀντικειμενικό καί οἰονεῖ ὑπεριστορικό χαρακτήρα τῆς ἐπαληθευμένης φυσικοεπιστημονικῆς γνώσης συμβαδίζει μέ τήν πίστη στήν εἰδική καί μοναδική ἱκανότητα τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς ἐπιστήμης νά ξεπερνᾷ, μακροπρόθεσμα τουλάχιστον, τήν ὑποκειμενική αὐθαιρεσία ἢ τήν ἰδεολογική προκατάληψη μέ τόν Λόγο καί τήν ἐμπειρία – τότε ἡ συνεπής ἀποδοχή τῆς ἱστορικότητας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δέν μπορεῖ νά μήν ὁμολογήσει ὅτι οἱ θεμελιώδεις μορφές θεωρητικῆς δραστηριότητας παρουσιάζουν κατ' οὐσίαν ταυτόσημη δομή σέ ὅλους τούς

---

* Τό κείμενο αὐτό θά δημοσιευθεῖ προσεχῶς, μέ τίτλο «Wissenschaft, Macht und Entscheidung», στό συλλογικό ἔργο: H. Stachowiak (Hg), *Pragmatik. Handbuch pragmatischen Denkens*, τ. V, Hamburg (Meiner).

τομείς της θεωρίας και της γνώσης, ότι δηλαδή καθορίζονται από τους ίδιους ανθρωπολογικούς και κοινωνικοϊστορικούς παράγοντες, αν και σε έκαστο άλλη δοσολογία ή δραστικότητα. Στις τελευταίες δεκαετίες διερευνήθηκαν για πρώτη φορά στους Νέους Χρόνους, με αξιοσημείωτη σαφήνεια και συνειδητή, ο κοινωνικός και ιστορικός χαρακτήρας των φυσικῶν ἐπιστημῶν· ἔτσι, ἡ ἱστορία και ἡ κοινωνιολογία πῆραν τὴν ὄψιμη (ἂν και ἴσως μόνον βραχύβια) ἐκδίκησή τους, και μάλιστα σὲ ἐποχὴ ὅπου οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, στίς διάφορες ὀψεις και ἐφαρμογές τους, ἐπηρεάζουν τὴν κοινωνία ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Παρ' ὅλα αὐτά, δὲν κατανοήθηκαν σὲ ἐπαρκές βάθος οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς νέας θεώρησης τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν σὲ σχέση με μιὰ γενικὴ θεωρία περὶ τῶν μορφῶν τῆς ἀνθρώπινης σκέψης και γνώσης – θεωρία πού θά μπορούσε νά προχωρήσει ἴσαμε τῆ σύλληψη ἔσχατων ἀνθρωπολογικῶν δεδομένων καὶ ξεκινώντας πάλι ἀπ' αὐτά νά κάμει κατανοητές τίς διαμορφώσεις και τίς μεταπτώσεις τῆς σκέψης και τῆς γνώσης.

Ἐξιστορίκευση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν σημαίνει πρῶτα-πρῶτα ὑπογράμμιση και ἐντοπισμό τοῦ ρόλου τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντα μέσα στή φυσικοεπιστημονικὴ θεωρία, δηλαδή σημαίνει ἄρνηση τῆς παραδοσιακῆς ἀντιλήψης γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς φυσικοεπιστημονικῆς γνώσης. Αὐτὴ ἄρνηση ἐμπεριεχόταν ἤδη στὸν συμβατικισμό τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰ., καθὼς και σὲ ὀρισμένες ἀπόψεις πού ἐκφράσθηκαν στίς συζητήσεις πάνω στὴ κβαντομηχανικὴ και στή θεωρία τῆς σχετικότητας. Ἀλλά στίς περιπτώσεις αὐτές ὁ λόγος δὲν ἦταν γιὰ τὸ ἱστορικό και κοινωνικό, παρὰ ἀπλῶς γιὰ τὸ φυσικοεπιστημονικό ὑποκείμενο· κατὰ συνέπεια, ἡ ὑποκειμενικὴ διάσταση τῆς φυσικοεπιστημονικῆς γνώσης συνδέθηκε εἴτε με τὰ ἀνυπέρβλητα γνωστικὰ ὀρια και μειονεκτήματα τοῦ ἐπιστήμονα ὡς πεπερασμένου ὄντος εἴτε με ἐγγενεῖς ἀναγκαιότητες τῆς οἰκονομίας τῆς σκέψης. Ἀλλά ἀπὸ τὴ στιγμή ὅπου ἄρχισε ἡ ἐξιστορίκευση τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν και τὸ φυσικοεπιστημονικό ὑποκείμενο κατανοήθηκε και, ἢ πρό παντός, ὡς ὑποκείμενο κοινωνικό και ἱστορικό, ἡ ὑποκειμενικὴ διάσταση τῆς φυσικοεπιστημονικῆς γνώσης ὀφείλε νά ἀναχθεῖ και, ἢ πρό παντός, στήν ἐπήρεια κοσμοθεωρητικῶν και ἰδεολογικῶν παραγόντων με τὴν εὐρεία ἔννοια τῶν ὄρων. Ὅχι λίγοι κατέληξαν μάλιστα στὸ συμπέρασμα ὅτι πίσω ἀπὸ τίς μεγάλες θεωρητικὲς γενικεύσεις κρύβονται ἀπλῶς πολὺ ἀνθρώπινες ἐπιθυμίες και ἐλπίδες, κι ἔτσι ὑποχρεωτικά ἔθεσαν ἐκ νέου τὰ παλαιὰ ἐρωτήματα: τί εἶναι γνώση; Τί εἶναι ὀρθολογικότητα; Τί εἶναι ὑποκειμενικό και τί ἀντικειμενικό, τί εἶναι πάγιο ἐπιστημονικό ἀπόκτημα και τί ἀπλῶς σχετικὴ γνώμη, δεμένη σὲ ὀρισμένη σκοπιά; Ὅσαδῆποτε κι ἂν λεχθοῦν, στή συνάφεια αὐτὴ, γύρω ἀπὸ “νοοτροπίες” και “στύλ σκέψης” ἢ γύρω ἀπὸ τίς δομικὲς ὀμοιότητες μεταξύ ἐπιστήμης και μύθου” ἢ “τέχνης”, ὡστόσο ὁ χαρακτήρας και τὸ βεληνεκές τῆς ὑποκειμενικῆς διάστασης τῆς φυσικοεπιστημονικῆς γνώσης δὲν συλλαμβάνονται ὡς δὲν θεωρηθοῦν στήν προοπτικὴ τῶν θεμελιωδῶν κατηγοριῶν τῆς ἰσχύος και τῆς ἀπόφασης. Πέραν τούτου, μονάχα μέσα σ' αὐτὴν τὴν προοπτικὴ εἶναι δυνατὴ μιὰ ἔνιαία και ἐνοποιητικὴ θεώρηση τῶν θεμελιωδῶν μορφῶν τῆς ἀ

θρώπινης σκέψης και γνώσης, έτσι ώστε να μπορούν να υπαχθούν σ' έναν μεγάλο κοινό ερμηνευτικό παρονομαστή οί επιστήμες της φύσης και του ανθρώπου ή οί δραστηριότητες του φυσικοεπιστημονικού και του ιστορικοκοινωνικού υποκειμένου.

Με τή συνεπή ερμηνευτική εφαρμογή τών δύο θεμελιωδών κατηγοριών της ισχύος και της απόφασης υπερβαίνεται μία άπλως φαινομενολογική περιγραφή, ή όποία δέν μπορεί νά προχωρήσει παραπέρα από τήν άναγωγή του περιεχομένου της σκέψης στό στύλ ή στή δομή της. Κάτι τέτοιο ίσως είναι πολύ χρήσιμο, όμως πέρα άπ' αυτό πρέπει νά διευκρινισθούν οί λόγοι της διαμόρφωσης, της άλλαγής και της αποσύνθεσης τών διαφόρων στύλ και δομών της σκέψης. Ξεκινώντας από τίς θεμελιώδεις κατηγορίες της ισχύος και της απόφασης προχωράμε ίσαμε τίς άνθρωπολογικά δεδομένες προϋποθέσεις σχηματισμού θεωριών έν γένει και συνάμα εΐμαστε σέ θέση νά συλλάβουμε τόν σχηματισμό της έκάστοτε θεωρίας στή συγκεκριμένη του ιστορικότητα. Γιατί τά άνθρωπολογικά δεδομένα ενεργοποιούνται μονάχα έντός και μέσω τών σχέσεων συγκεκριμένων άνθρωπίνων υποκειμένων, τά όποια από τήν πλευρά τους δρούν και άντιδρούν μέσα σέ συγκεκριμένες ιστορικές καταστάσεις, ήτοι έγείρουν αξιώσεις ισχύος και λαμβάνουν αποφάσεις. Στόν χώρο της θεωρίας, ό όποιος βρίσκεται έδω στό επίκεντρο του ενδιαφέροντός μας, τό έξαιρετικά πολύμορφο και άδιάκοπα έναλλασσόμενο παιγνίδι της ισχύος και της απόφασης παίρνει ειδικές μορφές, κι έτσι πρέπει νά επιχειρήσουμε τόν όρισμό τών βασικών τούτων έννοιών έχοντας κατά νοϋ τή σημασία τους για τή διαμόρφωση και τή μεταβολή τών θεωριών.

2. Ή ύφή και οί μηχανισμοί της ισχύος και της απόφασης

Γιά νά κατανοήσουμε τήν ύφή της ισχύος, και μάλιστα στόν χώρο της θεωρίας, πρέπει πρώτα-πρώτα νά ξεκόψουμε από τή συνήθη ρητή ή σιωπηρή σύγχυση της ισχύος μέ τήν άσκηση βίας ή έξουσίας σέ όποιαδήποτε μορφή. Μονάχα όπου ή άνθρώπινη ζωή στρέφεται γύρω από τή φυσική άυτοσυντήρηση, δηλαδή σέ άκρως πρωτόγονες καταστάσεις, συμπίπτει ή ισχύς μέ τή φυσική ύπεροχή. Ή πολιτισμός χαρακτηρίζεται άκριβώς από τή διάζευξη ισχύος και (άσκησης) βίας, ήτοι έδω ή ισχύς μπορεί νά άσκηθεί μέ άμιγώς ιδεατά μέσα από μέρους τών φυσικά άσθενέστερων. Μέσα στόν πολιτισμό και διαμέσου του πολιτισμού στοιχειακοί βιοψυχικοί παράγοντες μεταφράζονται στή γλώσσα ιδεατών μεγεθών· έτσι λ.χ. ή όρμή της άυτοσυντήρησης μετατρέπεται στήν πίστη πρός τό “νόημα της ζωής”, ή όποία μέ τή σειρά της στηρίζει λογικά και ψυχολογικά όλα τά κανονιστικά συστήματα, ή γενετήσια όρμή μετατρέπεται σέ “έρωτα” κτλ. κτλ. Ταυτόχρονα όμως τό πεδίο τών λιγότερο ή περισσότερο έκλεπτυσμένων ιδεατών μεγεθών διαμορφώνεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε στό έσωτερικό συνεχίζουν νά διαδραματίζονται, τροποποιημένες, οί βασικές εκείνες άνθρώπινες καταστάσεις και μορφές δράσης, οί όποιες είναι θεμελιακές και για τά υπόλοιπα πεδία της άνθρώπινης ζωής μέσα στίς οργανωμένες κοινωνίες – άκριθέστερα: τό πεδίο τών ιδεατών

μεγεθῶν διαμορφώνεται μέσω καί ἐντός τῆς συνέχειας τούτης, καί μάλιστα καθὼς ἀλληλεπιδρᾷ τό εἰδοποιό στοιχεῖο του μέ ὅ,τι συνιστᾷ τό κοινό στοιχεῖο τῶν βασικῶν ἀνθρώπινων καταστάσεων καί μορφῶν δράσης.

Ὅριζουμε τοῦτο τό κοινό στοιχεῖο ὡς ἐπιδίωξη ἰσχύος, ἐννοώντας ἀρχικά τή γυμνή βούληση τῆς αὐτοσυντήρησης ὡς ἔσχατο μέγεθος, τό ὁποῖο δέν ἀνάγεται σέ κάποιο ἄλλο καί μετέχει καθοριστικά στήν ὑφή ὄλων τῶν ἀτομικῶν καί συλλογικῶν ὑποκειμένων. Παρά τήν ἐντύπωση πού ὑποβάλλει ἡ γλώσσα, ἡ αὐτοσυντήρηση διόλου δέν εἶναι κατάσταση στατική ἢ παθητική· συντελεῖται πάντα μέσα σέ μιά μεταβλητή, ἐπομένως δυναμικά ἐπικίνδυνη συγκυρία καί ἀπαιτεῖ συνεχῆ φυσικό καί κοινωνικό μεταβολισμό, ἄν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφραση. Ἰδίως καθὼς βρίσκεται ἀντιμέτωπη μέ τήν ἐπιδίωξη ἄλλων ὑπάρξεων (ὑποκειμένων) νά αὐτοσυντηρηθοῦν, ἡ αὐτοσυντήρηση εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἐνταθεῖ καί νά γίνει αὐτοεπίταση, προκειμένου νά καταστεῖ δυνατή καί ἡ ἴδια ἡ συντήρηση. Ἰσχύς εἶναι λοιπόν ἡ ἐπιτυχής αὐτοσυντήρηση μέσω μιᾶς αὐτοεπίτασης ἱκανῆς νά διασφαλίσει ἢ νά βελτιώσῃ τή σχετική θέση ἑνός ὀρισμένου φορέα ἰσχύος ἀπέναντι σέ ἄλλους, (δυναμικά) ἀνταγωνιστικούς. Αὐτός ὁ ὀρισμός τῆς ἰσχύος ἀληθεύει πλήρως καί στό πεδίο τῶν ἰδεατῶν μεγεθῶν, ἤτοι στό πεδίο ὅπου ἡ αὐτοσυντήρηση ἀτομικῶν ἢ συλλογικῶν ὑποκειμένων βιώνεται καί ἀσκεῖται ὡς ἐκπροσώπηση καί ἐπιβολή ὀρισμένων θεωρητικῶν ἀντιλήψεων, ὅπου ἐπομένως οἱ ἀναγκαῖοι γιά τήν αὐτοσυντήρηση ἀγῶνες διεξάγονται μέσω θεωριῶν καί ἐπιχειρημάτων· ἐδῶ ἡ ταυτότητα τῶν ἀγωνιζομένων ὑποκειμένων συνδέεται μέ τήν κατοχή καί τή διάδοση θεωρητικῶν θέσεων καί “ἀληθειῶν”, ἔτσι ὥστε ἡ ἀμφισβήτηση τῆς ἐκάστοτε ἐκπροσωπούμενης θεωρητικῆς θέσης ἢ “ἀλήθειας” γίνεται αἰσθητή ὡς ἀπειλή ἐναντίον τῆς ταυτότητας τοῦ ἀντίστοιχου ὑποκειμένου. Ὅπως ἡ κοινωνία *in magno* μπορεῖ νά νοηθεῖ ὡς σύνολο ἀτομικῶν καί συλλογικῶν ὑποκειμένων, τά ὁποῖα πρὸς διασφάλιση τῆς αὐτοσυντήρησης μέσω τῆς αὐτοεπίτασης συνομαδώνονται σύμφωνα μέ τή διάκριση φίλου καί ἐχθροῦ καί συμπεριφέρονται ἀντίστοιχα, ἔτσι μποροῦμε νά παραστήσουμε καί τή μικρή κοινωνία τῶν ἐπιστημόνων καί τῶν θεωρητικῶν ὡς ὅλο εἰδικά προικισμένων καί μορφωμένων ὑποκειμένων, τά ὁποῖα, ὡς μέλη τῆς κοινωνίας *in magno*, ἤτοι ὡς φορεῖς ἀνθρωπολογικά δεδομένων ἰδιοτήτων καί μορφῶν δράσης, συνομαδώνονται καί συμπεριφέρονται σύμφωνα μέ κριτήρια ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς τους ταυτόσημα.

Ἡ διαπίστωση, ὅτι στό πεδίο τῶν ἰδεατῶν μεγεθῶν συνεχίζουν νά ἀσκοῦν ἀπαραμείωτα τήν ἐνέργειά τους γενικά ἀνθρώπινες βασικές καταστάσεις καί μορφές δράσης, δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τήν συνηθισμένη πλέον κοινωνιολογική ἐπισήμανση τῆς ἐπιρροῆς κοινωνικοπολιτικῶν δυνάμεων ἢ τάσεων πάνω σέ ἐγχειρήματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἢ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπιρροή αὐτή εἶναι σέ γενικές γραμμές ἀδιαμφισβήτητη, ὅμως ἀκόμα καί ὅταν ἡ ἀνάλυσή της γίνεται ὀρθά, χωρίς νά ὑποκύπτει στοὺς πειρασμούς τοῦ χυδαίου κοινωνιολογισμοῦ, καί πάλι δέν μπορεῖ νά συλληφθεῖ τό εἰδοποιό γνώρισμα τοῦ πεδίου τῶν ἰδεατῶν μεγεθῶν, καί μάλιστα τοῦ θεωρητικοῦ-ἐπιστημονικοῦ τμήματός του. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ συνομάδωση τῶν ὑ-

ποκειμένων μέσα σέ αυτό τό πεδίο μερικές φορές αντίστοιχῆ *grosso modo* στή συνομάδωση μέσα στό εὐρύτερο κοινωνικοπολιτικό πεδίο· τό ἐρώτημα ὅμως εἶναι ἂν ἡ ἀντιστοιχία αὐτή ἀγγίζει καί περικλείει τό εἰδοποιό γνῶρισμα τοῦ θεωρητικοῦ-ἐπιστημονικοῦ πεδίου, ἂν μέ ἄλλα λόγια τά ἐνεργά σέ τοῦτο ἐδῶ ὑποκείμενα πραγματώνουν τήν παραπάνω ἀντιστοιχία ὄχι ἀπλῶς ὡς κοινωνικά ὑποκείμενα, πού ἔτσι κι ἄλλιῶς εἶναι, ἀλλά καί ὡς θεωρητικά-ἐπιστημονικά ὑποκείμενα, τά ὁποῖα δροῦν καί ἀντιδροῦν μέ εἰδικούς τρόπους. Ἀντίστροφα, ὅμως, τό γεγονός, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά συναγάγουμε τά εἰδικά ἐννοιολογικά καί νοητικά φαινόμενα τοῦ θεωρητικοῦ-ἐπιστημονικοῦ πεδίου ἀπό τά ὁποῖα ἐξωεπιστημονικά ρεύματα κυριαρχοῦν παροδικά σ' αὐτό, δέν σημαίνει πῶς τά ἐννοιολογικά καί νοητικά τοῦτα φαινόμενα διαμορφώνονται ἐκεῖθεν τῆς μηχανικῆς καί τῆς δυναμικῆς τῶν ἐπιδιώξεων ἰσχύος συγκεκριμένων ὑποκειμένων. Πρέπει νά διακρίνουμε ἀνάμεσα στήν κοινωνικοπολιτική καί ἰδεολογική ἐπίδραση, ἡ ὁποία συνδέεται μέ τόπο καί χρόνο καί ἀφορᾷ τό περιεχόμενο τῆς σκέψης (λ.χ. ἀπόρριψη τῆς αἰτιοκρατίας ἢ τοῦ ὕλισμοῦ ἀπό μέρος ἑνός φυσικοῦ ἐπιστήμονα γιά κοσμοθεωρητικούς λόγους καί σέ συμφωνία μέ ὀρισμένα ἐξωεπιστημονικά ρεύματα), καί στίς μορφές, μέ τίς ὁποῖες ἐκδιπλώνεται ἡ ἐπιδίωξη ἰσχύος στό θεωρητικό-ἐπιστημονικό πεδίο καί οἱ ὁποῖες εἶναι, ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον, ἀνεξάρτητες ἀπό τήν ἐκάστοτε ἐπιρροή κοινωνικά προσδιορισμένων παραγόντων συναφῶν μέ τό περιεχόμενο τῆς σκέψης. Ἡ θεωρία καί ἡ ἐπιστήμη δέν εἶναι λοιπόν κοινωνικές μέ τήν ἐννοια ὅτι τό εἰδοποιό τους στοιχεῖο μπορεῖ νά συναχθεῖ κατ' εὐθείαν ἀπό τοὺς ἐκάστοτε "κοινωνικούς", ἢ τ.μ. ἐξωθεωρητικούς καί ἐξωεπιστημονικούς παράγοντες, ἀλλά μέ τήν ἐννοια ὅτι μέσα σ' αὐτές προεξάρχουν οἱ ἴδιοι ἐκεῖνοι μορφολογικοί κανόνες τῆς ἐπιδίωξης αὐτοσυντήρησης καί ἰσχύος, οἱ ὁποῖοι δροῦν ἐξ ἴσου καί στά ἄλλα κοινωνικά πεδία, ἄρα καί στό πεδίο τῶν ἰδεατῶν μεγεθῶν. Τό δικό τους εἰδοποιό στοιχεῖο ἀποτελεῖ τή συνισταμένη τοῦ ἀγῶνα μεταξύ εἰδικά προικισμένων καί μορφωμένων ὑποκειμένων, τά ὁποῖα συναπαρτίζουν μιάν ἰδιαίτερη κοινωνία καί ἀσχολοῦνται μέ ἰδιαίτερα προβλήματα – ὄχι τήν ἀπλή ἀντανάκλαση τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ καί ἰδεολογικοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων μέσα στήν κοινωνία *in magno*, οὔτε τήν ἀπλή μετάφραση τοῦ τελευταίου στή γλώσσα τοῦ θεωρητικοῦ-ἐπιστημονικοῦ πεδίου, μολονότι μιὰ τέτοια ἀντανάκλαση ἢ μετάφραση δέν ἀποτελεῖ σπάνιο φαινόμενο καί διαμορφώνει τά περιεχόμενα τοῦ πεδίου αὐτοῦ ὡς πρὸς τίς κοσμοθεωρητικές προεκτάσεις τους.

Ἡ αὐτοσυντήρηση καί ἡ ἐπιδίωξη ἰσχύος στό πεδίο τῶν ἰδεατῶν μεγεθῶν, ὅπως καί στό στενότερο θεωρητικό-ἐπιστημονικό πεδίο, λαμβάνουν χώρα στό πλαίσιο καί μέσῳ μιᾶς ἀπόφασης. Λέγοντας ἐδῶ ἀπόφαση δέν ἐννοοῦμε τή συνειδητὴ ἐκλογή μεταξύ δεδομένων ἐναλλακτικῶν λύσεων, σύμφωνα μέ τήν καθιερωμένη γλωσσική χρήση, ἀλλά μιὰ πολύ περιεκτικότερη πράξη ἢ διαδικασία, μέσα στήν ὁποία, μεταξύ ἄλλων, διατυπώνονται καί ἐναλλάγματα ἢ διαζεύγματα. Ἀπόφαση (*de-cisio*, *Ent-scheidung*) εἶναι λοιπόν μιὰ ἐν μέρει συνειδητὴ καί ἐν μέρει ὑποσυνειδητὴ πράξη ἢ διαδικασία διαχωρισμοῦ, κατὰ τήν ὁποία γεννιέται μιὰ ὀργανωμένη καί ἱεραρχημένη κοσμοει-

κόνα πού έγγυάται τήν άπαραίτητη γιά τήν αὐτοσυντήρηση ίκανότητα προσανατολισμοῦ καί ὑπηρετεῖ τήν ἐπιδίωξη ἰσχύος παρέχοντας πάγια ταυτότητα. Ἐδῶ διαχωρίζεται ὅ,τι χρησιμεύει στή διαμόρφωση τῆς κοσμοεικόνας καί τῆς ταυτότητας, δηλαδή στήν ἐπιδίωξη τῆς αὐτοσυντήρησης καί τῆς αὐτοεπίτασης, ἀπό ὅ,τι φαίνεται ἄχρηστο ἢ βλαβερό γιά τοὺς σκοποὺς αὐτοῦς. Τό ὑποκείμενο, καθὼς πασχίζει νά ἀποκτήσει ταυτότητα, ἀπελευθερώνεται ἀπό τήν ἱλιγγιώδη πληθώρα τῶν ἐντυπώσεων, οἱ ὁποῖες τό κατακλύζουν ἀπ' ὄλες τίς μεριές καί ἀπό μόνες τους δέν δίνουν νόημα, ἀντικαθιστώντας, μέ τό κόψιμο τοῦ γόρδιου δεσμοῦ, τοῦτον τόν χαοτικό προκαταρκτικό κόσμο μ' ἕναν εὐτακτο κόσμο καί ἐπιφυλάσσοντας συνάμα στὸν ἑαυτό του μιά μεστή νοήματος θέση μέσα στὸν τελευταῖο – συνδέοντας, μ' ἄλλα λόγια, τό νόημα τοῦ κόσμου μέ τή δική του θέση μέσα σ' αὐτόν. Ἡ ὑποκατάσταση τοῦ χαοτικοῦ προκαταρκτικοῦ κόσμου μέ τόν εὐτακτο κόσμο, τοῦ ἀπροσανατόλιστου ὑποκειμένου μέ τήν πάγια ταυτότητα, δέν γίνεται μόνο μέσῳ τῆς ἐξάλειψης τῶν ἄχρηστων καί ἄσχετων στοιχείων, ἀλλά ἐπίσης μέσῳ τῆς σκόπιμης δόμησης καί ἱεράρχησης ὅσων ὑλικῶν πάρθηκαν ἀπὸ τόν προκαταρκτικό κόσμο. Ἀπὸ αὐτὴ τήν ἱεράρχηση, ἡ ὁποία ἐδράζεται σέ μιάν ρητὴ ἢ ἄρρητη ἀξιολόγηση, προκύπτει τό νόημα τοῦ σχηματιζόμενου κόσμου καί συνάμα προκύπτουν οἱ σκοποὶ τοῦ ὑποκειμένου, καθὼς αὐτό συνδέει τήν ταυτότητά του μέ τό ὑποτιθέμενο νόημα αὐτοῦ τοῦ κόσμου καί ἔτσι φανερώνει ποιοὶ εἶναι οἱ φίλοι του καί ποιοὶ οἱ ἐχθροὶ του.

Ὡστε ἡ κοσμοεικόνα εἶναι ἔργο τοῦ ὑποκειμένου, προσδιορίζεται ἀπὸ τίς ἀνάγκες προσανατολισμοῦ, αὐτοσυντήρησης καί ἰσχύος ἑνὸς ὑποκειμένου καί ἐπομένως εἶναι ὑποκειμενικὴ. Ὅμως ὑποχρεώνεται νά ἐγείρει γιά τόν ἑαυτό της τήν ἀξίωση τῆς ἀντικειμενικότητας, γιά τρεῖς κυρίως λόγους. Πρῶτον, ἡ πίστη στήν ἀντικειμενικότητα τῆς κοσμοεικόνας ἐπενεργεῖ πάνω στό ὑποκείμενο τῆς ἀπόφασης, ἀπὸ τήν ὁποία προῆλθε ἡ κοσμοεικόνα, ἀποφορτίζοντας κι ἐνθαρρύνοντάς το, ἐφ' ὅσον παραμερίζει τίς ἀμφιβολίες γιά τήν ὀρθότητα τῆς ἀπόφασης καί μαζί τους τίς ἀβεβαιότητες καί τίς δυσκολίες προσανατολισμοῦ. Δεύτερον, ἡ ἴδια πίστη ἱκανοποιεῖ μιάν ἀπαίτηση πού θέτει κατ' ἀρχὴν κάθε κοινωνία στὰ μέλη της προκειμένου νά διασφαλίσαι τὴ συνοχή της. Τό γενικά ἀναγνωρισμένο γεγονός, ὅτι τούτη ἡ συνοχή μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ μονάχα μέ τὴ χαλιναγώγηση τῆς ὑποκειμενικῆς αὐθαιρεσίας καί τὴ συμμόρφωση μέ γενικά ἰσχύοντες κανόνες, παίρνει στό πεδίο τῶν ἰδεατῶν μεγεθῶν τὴ μορφή τῆς πεποιθήσεως γιά τὴν ἀνωτερότητα τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἀπέναντι σέ ἀπλῶς ὑποκειμενικὲς ἐμπνεύσεις καί ἰδέες· γι' αὐτό καί μέσα σέ μιάν ὀργανωμένη κοινωνία ἡ ἀξίωση ἰσχύος, ἂν καί ἀπὸ τὴ φύση της μπορεῖ νά προβληθεῖ μονάχα ἀπὸ ἕνα ὑποκείμενο κι ἐπομένως δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι ὑποκειμενικὴ, εἶναι δυνατὸ νά ἐπιβληθεῖ μονάχα ὅταν ἐμφανίζεται ὄχι ὡς ἀποκύημα ὑποκειμενικῶν κινήτρων καί στόχων παρὰ ἀντίθετα ὡς ἀπαίτηση βγαλμένη ἀπὸ τὴ γνώση ἀντικειμενικά δεδομένων συναφειῶν καί ὠφέλιμη γιά τό γενικό καλό. Τρίτο, ἡ ὑποκειμενικὴ κοσμοεικόνα μπορεῖ καί πρέπει νά ἀξιώσει ἀντικειμενικότητα γιά λογαριασμό της, ἐπειδὴ μόνο μέ βάση τὰ κριτήρια πού παρέχει ἡ ἴδια ὀρίζεται τί θά θεωρηθεῖ ἀντικειμενικὸ

καί τί ὑποκειμενικό· ὁ ἰσχυρισμός τῆς οἰκείας ἀντικειμενικότητας προηγεῖται μέσα σέ κάθε κοσμοεικόνα τῶν ἐπί μέρους περιεχομένων της, σ' αὐτήν ἐδράζονται οἱ ἀποφάνσεις τῆς κοσμοεικόνας γιά τόν κόσμο.

“Ὅπως εἶπαμε, ἡ ταυτότητα τοῦ ὑποκειμένου διαμορφώνεται μέσα στήν πράξη ἢ διαδικασία τῆς ἀπόφασης, πού μέ τή σειρά της συγχωνεύεται μέ τήν ἐπιδίωξη τῆς αὐτοσυντήρησης μέσῳ τῆς αὐτοεπίτασης, ἤτοι τῆς ἰσχύος. Ἡ ἀπλή ὕπαρξη μεταβάλλεται σέ ταυτότητα ἱκανή νά προσανατολισθεῖ, κι ἐπομένως νά ζήσει, στόν βαθμό ὅπου ὁ χαοτικός προκαταρκτικός κόσμος, ἐν μέρει μέ τόν ἀποχωρισμό καί τήν ἐξάλειψη τῶν ἀδιάφορων στοιχείων καί ἐν μέρει μέ τήν ἱεράρχηση τῶν ἐνδιαφερόντων, μεταβάλλεται σέ κόσμο εὐτακτο. Ταυτότητα κατέχει ὁποῖος καταλαμβάνει μιά θέση μέ νόημα ἐντός μιᾶς κοσμοεικόνας μέ λίγο-πολύ σαφῆ περιγράμματα. Ἡ ταυτότητα ἐκδηλώνεται κυρίως στήν γρήγορη καί ἀκριβή ἱκανότητα προσανατολισμοῦ, δράσης καί ἀντίδρασης. Ὅμως ἡ ἱκανότητα αὐτή χρησιμεύει πάντοτε στήν ὑπέρβαση κάποιου ἐχθροῦ καί ἀναπτύσσεται σέ συνάφεια μέ τό ὑπαρξιακό αἴτημα ὑπέρβασης τῶν ἐχθρῶν. Σέ κάθε κοσμοεικόνα ὁ ἐχθρός ἐμφανίζεται μέ τή μορφή τῶν κατώτερων βαθμίδων τῆς ἱεραρχίας της, δηλαδή μέ τή μορφή ὅσων πραγμάτων ἀνακηρύσσονται ἀπαξίες. Ἐχθρός εἶναι ὁ,τιδήποτε γεννᾷ ἀνησυχητικό ἀποπροσανατολισμό κι ἐπομένως κίνδυνο, ὁ,τιδήποτε ἐμποδίζει τόν προσανατολισμό μέ τή θετική ἐννοια καί μόνον ἀρνητικά μπορεῖ νά ληφθεῖ ὑπ' ὄψη κατά τήν προσπάθεια προσανατολισμοῦ. “Ἄρα ὁ ἐχθρός δέν εἶναι ὑποχρεωτικά πρόσωπο· ἐξ ἴσου καλά μπορεῖ νά τόν ἐκπροσωπεῖ ὀρισμένη ἰδέα, ἡ ἐπικράτηση τῆς ὁποίας ἀπειλεῖ νά γκρεμίσει τήν κοσμοεικόνα καί τήν ἀντίστοιχη ταυτότητα – μολονότι στήν πραγματικότητα τό αἶσθημα τῆς ἀβεβαιότητας καί τῆς ἀπειλῆς, δηλαδή τήν ἐχθρότητα, δέν τήν γεννᾷ ἡ ἰδέα καθ' ἑαυτή, ἀλλά ἡ ἀναπόδραστη ἐνεργός ἢ δυνητική της σύνδεση μέ συγκεκριμένα πρόσωπα.

“Ὅπως ὁ ἐχθρός δέν εἶναι ὑποχρεωτικά συγκεκριμένο πρόσωπο, ἔτσι καί τό ὑποκείμενο, τοῦ ὁποίου ἡ ταυτότητα ἐν μέρει θεμελιώνεται κι ἐν μέρει κατασφαλίζεται ἢ νομιμοποιεῖται, δέν ὀφείλει νά ἐμφανίζεται αὐτοπροσώπως μέσα στήν κοσμοεικόνα. Ὁ σύνδεσμος τῆς ταυτότητας μέ τήν κοσμοεικόνα, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τό νόημά τους, μπορεῖ νά προσλάβει μορφές πολύ πιά ἐμμεσες ἀπ' ὅ,τι προσλαμβάνει σέ ὀρησκευτικές κοσμοεικόνες, ὅπου ἡ θέση τοῦ κάθε ὑποκειμένου προσδιορίζεται ρητά, ἀνάλογα μέ τήν ὑποτιθέμενη ἀξία ἢ ἀπαξία του. Στή νεότερη μαθηματική-φυσικοεπιστημονική κοσμοεικόνα, ἡ ὁποία ἤδη γιά πολεμικούς λόγους ἦταν ὑποχρεωμένη νά ἐξοβελίσει κάθε (ἀνοιχτό) ἀνθρωπομορφισμό, τό ὑποκείμενο τοῦ δημιουργοῦ τῆς κοσμοεικόνας ἀρχικά περνᾷ ἐντελῶς στό περιθώριο, ἐνῶ ἡ σύνδεση τῆς ταυτότητάς του μέ τήν κοσμοεικόνα, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπό τή θεωρητική-ἐπιστημονική του ἀπόφαση, γίνεται ἐμμεση καί συμβολική. Μέ ἄλλα λόγια, τό περιεχόμενο τῆς θεωρίας καί ἡ ἱεράρχηση τῶν ἰδεατῶν ἀξιῶν στό ἐσωτερικό της ἀποτελοῦν μιά συμβολική σύνοψη τῆς ἐπιδίωξης προσανατολισμοῦ καί ἰσχύος στό σύνολό της, ἤτοι ὅλων τῶν τοποθετήσεων τοῦ θεωρητικοῦ-ἐπιστημονικοῦ ὑποκειμένου ἐναντι φίλων καί ἐχθρῶν· μολονότι τό ὑποκείμενο

τοῦτο δὲν ἐμφανίζεται καθόλου τὸ ἴδιο μέσα στὴ θεωρία, ὡστόσο, καθὼς διατυπώνει τὴ θεωρία, ἀνακοινώνει τὴν ταυτότητά του μὲ τὸ ὅτι προβάλλει ἀπέναντι σὲ ἄλλα ὑποκείμενα ὡς ἐκπρόσωπος τούτης τῆς θεωρίας καὶ τούτης τῆς κοσμολογίας, καταλαμβάνοντας τὴν ἀντιστοιχὴ θέση μέσα στὴν κοινότητα τῶν ὁμοτέχνων του. Ὁ προσανατολισμὸς καὶ ἡ ἐπαύξηση τῆς ἰσχύος, ἢτοι διαμόρφωση καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἐνεργοποίηση τῆς ταυτότητας τοῦ ὑποκειμένου διασφαλίζονται στὴν περίπτωση αὐτὴ ὄχι μὲ τὸ ὅτι τὸ ὑποκείμενο κατασκευάζει στὰ μέτρα του μὴν κοσμολογία, ἢ ὁποῖα περιέχει τὴ ρητὴ κατονομασία ἐχθρῶν καὶ φίλων καθὼς καὶ συγκεκριμένους κανονιστικὲς ὁδηγίες, ἀλλὰ μὲ τὸ ὅτι τὸ ὑποκείμενο, ὑποτυπώνοντας μιὰ (μαθηματικὴ ἢ φυσικὴ) θεωρία, ἀνακαλύπτει τὸν τρόπο πὸς τοῦ ταιριάζει γιὰ νὰ βρεῖ τὴ θέση του μέσα στὴν ἐκάστοτε ἐνδιαφέρουσα κοινότητα θεωρητικῶν, γιὰ νὰ τοποθετηθεῖ ἀπέναντι στὰ φλέγοντα ζητήματά της καὶ μὲ ἀπέναντι στοὺς ὁμοτέχνους του.

Ἡ διαμόρφωση τῆς θεωρίας ὡς πράξη ἢ διαδικασία τῆς ἀπόφασης, ὅπως ἐμεῖς ἐννοοῦμε τὸν ὄρο, συγχωνεύεται λοιπὸν μὲ τὴ συγκρότηση τῆς ταυτότητας τοῦ θεωρητικοῦ ὡς θεωρητικοῦ. Τοῦτος κατέχει ταυτότητα στὸν βαθμὸ ὅπου μπορεῖ νὰ προσανατολισθεῖ στὸ πεδίο τῆς θεωρίας, καὶ νὰ ἐγείρει ἀξιώσεις ἰσχύος, ἢτοι νὰ ὀρίσει τὸν ἑαυτὸ του σὲ σχέση μὲ ἄλλους θεωρητικοὺς (ὡς ἐκπρόσωπους ἄλλων θέσεων καὶ ὡς φορεῖς τῶν ἀντιστοιχῶν ταυτοτήτων). Ἡ συγχώνευση τῆς συγκρότησης τῆς ταυτότητας μὲ τὴ διαμόρφωση τῆς θεωρίας γίνεται πρόδηλη ἂν δοῦμε τὰ πράγματα πρὸ προσεκτικὰ καὶ διαπιστώσουμε ὅτι κάθε θέση γεννιέται ὡς ἀντίθεση ἢ, πρᾶγμα ἐν τέλει ταυτόσημο, ὡς προσπάθεια διαμεσολάβησης μεταξὺ δύο ἀντιθετῶν θέσεων. Ἡ θεωρητικὴ ἀπόφαση ἀποτελεῖ λοιπὸν μιὰ μορφή πράξης, ἐφ' ὅσον περιέχει ἢ συνεπάγεται μιὰ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ τοποθέτηση ἀπέναντι στὸν γύρω κόσμον· ὅχι ἀπλῶς ἀπέναντι στὸν κόσμον ὡς ἀντικείμενο τῆς θεωρητικῆς γνώσης, ἀλλὰ ἐπὶ πλεον ἀπέναντι στὸν κόσμον τῶν θεωρητικῶν γνωριζόντων ὡς τὴν πρακτικὴ ἐνδιαφέρουσα κοινότητα. Ὁ θεωρητικὸς ἢ ὁ ἐπιστήμονας ἴσως ἔχει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐρευνᾷ τὸν ἐξωανθρώπινον κόσμον ἢ ἀμυγλὴ λογικὰ μεγέθη, ὅμως ἐκεῖνος ὁ κόσμος καὶ τοῦτα τὰ μεγέθη φτάνουν ὡς τὸν ἴδιον μὲ τὴ διαμεσολάβηση τῆς ἐκάστοτε ἐνδιαφέρουσα κοινότητας καὶ ἡ διερεύνησή τους ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴ διερεύνηση τῶν δυνατοτήτων πορισμοῦ μιᾶς πάγιας θέσης, ἢτοι ταυτότητας καὶ ἰσχύος στὸ πλαίσιο τῆς κοινότητας αὐτῆς. Ἀκριβῶς γιὰ τοῦτο ὁ θεωρητικὸς θεβαιώνει γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν πορισμάτων του μονάχα ἂν μπορεῖ νὰ καταβάλλει μὲ τὰ ἐπιχειρήματά του ὅλες τὶς ἄλλες τοποθετήσεις μπροστά σ' αὐτὸ τὸ ὑψιστὸ κριτήριον ἀλήθειας μέσα στὴν πρακτικὴ ἐνδιαφέρουσα κοινότητα ἔρχεται σὲ διέτερη μοῖρα ἢ ἀμεση σύγκριση μεταξὺ πορίσματος καὶ γνωστικοῦ αντικειμένου (ἂν ὑποθέσουμε ὅτι εἶναι κἂν δυνατὴ). Αἰσθημα ἰσχύος εἶναι ἐδῶ τὸ αἶσθημα ὅτι ἡ οἰκεία ταυτότητα ὡς θεωρητικοῦ παραμένει ἄτρωτη, ἐφ' ὅσον κάθε ἄλλη τοποθέτηση μπορεῖ νὰ ἀνασκευασθεῖ. Ὡστε τὴ συνύφανση γνώσης καὶ ἰσχύος δὲν πρέπει νὰ τὴν κατανοήσουμε μονάχα ὅπως ὁ Bacon, δηλαδή μὲ τὴν ἐννοία ὅτι ἡ γνώση δίνει ἰσχύ, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ μὲ τὴν ἐννοία ὅτι ἡ γνώση εἶναι ἰσχύς, ἢτοι συμπυκνωμένη ἐκφρασι-

των αξιώσεων ισχύος όρισμένης ταυτότητας.

3. Ίσχυς, απόφαση και διαμόρφωση θεωριών στις φυσικές επιστήμες

Τά θεμελιώδη γνωρίσματα και οί μηχανισμοί τής πράξης ή διαδικασίας τής απόφασης, μέ τήν όποία έκδηλώνονται και ίκανοποιούνται αξιώσεις ισχύος στό πεδίο των ιδεατών μεγεθών, παρατηρούνται και στό παράδειγμα τής φυσικής επιστήμης των Νέων Χρόνων, πού για μεγάλο διάστημα θεωρούσε τον έαυτό της ως τή μόνη δυνατή κι άποδεδειγμένα αντικειμενική γνώση. Στο πλαίσιο τής εξιστορίκευσης των φυσικών επιστημών, όπως επιχειρήθηκε στις τελευταίες δεκαετίες, ύπογραμμίσθηκε συχνά ό ρόλος τής κοινής γνώμης και του έξωτερικού κοινωνικού συσχετισμού δυνάμεων για τή διαμόρφωση και τήν επικράτηση θεωριών. Άλλά στον κοινωνιολογικόν αυτόν παράγοντα, του όποιου άλλωστε ή έπιρροή είναι σε γενικές γραμμές άδιαμφισβήτητη, φαίνεται μία μόνο έποψη του προβλήματος τής ισχύος μέσα στό ιδιαίτερο τουτο πεδίο των ιδεατών μεγεθών: άπεναντίας, παραγνωρίζεται ή βαθύτερη εκείνη άνθρωπολογική και γνωσιοθεωρητική έποψη, ή όποία συναρτάται μέ τήν ύφή τής πράξης ή διαδικασίας τής απόφασης – κι έδω πρέπει νά παρατηρήσουμε ότι ή κοινωνιολογική έποψη δέν άποτελεϊ παρά τήν συντελούμενη μέσα σε μία συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία ιδιόμορφη συμπύκνωση, τροποποίηση και συνάμα προβολή ή προέκταση τής άνθρωπολογικής έποψης, πού μέ τή σειρά της δέν μπορεί νά ένεργοποιηθεϊ παρά μέ όρισμένη ιστορική και κοινωνική μορφή. “Όπως και νά ’χει, ή φυσική επιστήμη των Νέων Χρόνων, υίοθετώντας μαθηματικές μεθόδους, συγκροτήθηκε μέσα σε μίαν μεγαλεπήβολη πράξη ή διαδικασία απόφασης, έξοβελίζοντας ό,τι φαινόταν (στην ίδιαν) άδιάφορο: έξάλειψε ό,τι άποτελοϋσε τό έπίκεντρο του ένδιαφέροντος στην κοσμοεικόνα των έχθρων της, δηλαδή τήν ποικιλομορφία των αισθητών ιδιοτήτων και τήν ποιοτική ιδιομορφία των οϋσιών, και ποσοτικοποίησε όλα τά φυσικά μεγέθη και συμβάντα: έτσι θεμελιώθηκε ή μαθηματική σύλληψη τής φύσης και συνάμα ή ύπερίσχυση όσων έπιθυμούσαν νά συλλάβουν και νά άντιμετωπίσουν τή φύση μ’ αυτόν τον τρόπο, ήτοι νά συνδέσουν τήν ταυτότητά τους ως θεωρητικών μέ μίαν τέτοια σύλληψη και άντιμετώπιση τής φύσης.

Ό έξοβελισμός των άδιάφορων στοιχείων και ή συναφής διαμόρφωση του περιγράμματος τής κοσμοεικόνας μέ μίαν απόφαση ή έναν άποχωρισμό έπέδρασαν έξ ίσου πάνω στις δύο εκείνες μεθόδους, οί όποιες θά θεμελιώναν τήν ιδιαίτερη αξίωση αντικειμενικότητας τής φυσικής επιστήμης: έννοοϋμε βέβαια τήν παρατήρηση και τό πείραμα. Άπό πολύν καιρό έχει έπισημανθεϊ τό αυτονόητο, ότι δηλαδή καμιά παρατήρηση δέν μπορεί νά γίνει έξω από όρισμένη ύποκειμενική προοπτική, ότι ή διαπίστωση των γεγονότων συνεπάγεται ή προϋποθέτει όρισμένη θεωρία, ή όποία λανθάνει άκριβώς μέσα στην ύποκειμενική αυτή προοπτική, κι ότι έπομένως ή πιστοποίηση των γεγονότων ταυτίζεται μέ μίαν έμμεση τουλάχιστον έρμηνεία τους: ύπ’ αυτές τίς συνθήκες

ή προσπάθεια νά συρθούν σαφείς διαχωριστικές γραμμές μεταξύ παρατηρήσεων και καθαρής θεωρίας ή μεταξύ ανακάλυψης και αιτιολόγησης ισοδυναμεί με τετραγωνισμό του κύκλου. Ἄκόμα και ὡς πρὸς τὴν παρατήρηση με τὴν πιό στενή ἔννοια τοῦ ὄρου, δηλαδή τὸ ἀπλό προσεκτικό κοίταγμα, μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ ὅτι, στὸν βαθμὸ ὅπου ἀντικείμενα γίνονται ἀντιληπτά ὡς μορφές, στὴν παρατήρηση παρειαφρέουν στοιχεῖα ἀναγόμενα στὸ ἀτομικὰ ἢ κοινωνικὰ προσδιορισμένο στυλ σκέψης καὶ ἀντίληψης τοῦ παρατηρητῆ· κάτι παρόμοιο μπορεῖ νά λεχθεῖ γιὰ τὶς ἐπιπτώσεις τῆς γλωσσικῆς διατύπωσης τῶν παρατηρήσεων, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ παρατηρήσεις μονάχα μέσα στὸ ἔνδυμα τῆς γλώσσας ἀποκτοῦν σημασία γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Τούτη ἢ συνύφανση παρατήρησης καὶ ὑποκειμενικῆς προοπτικῆς (θεωρίας ἢ ἑρμηνείας), ἢ ὁποῖα διαπιστώνεται σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες καὶ σὲ ὅλες τὶς μορφές τῆς παρατήρησης, δέν συνιστᾶ παρά μιὰν στοιχειώδη ἀπόφαση (κατὰ τὸν δικὸ μας ὀρισμὸ τῆς ἔννοιας), ἀφοῦ κάθε προοπτικὴ ἢ θεωρία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπιχειρεῖ ἕναν ἀποχωρισμὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τὸ ἀδιάφορο, ὅτι ἐντάσσει κάτι σ' ἕνα πλαίσιο καὶ συνάμα ἀποκλείει κάτι ἀπὸ τὸ ἴδιο πλαίσιο, ὅτι, κοντολογίης, ἐξοβελίζει κάποια πράγματα καὶ ἱεραρχεῖ τὰ ὑπόλοιπα. Ἄλλὰ καὶ τὸ πείραμα στηρίζεται στὴν ἀπομόνωση καὶ στὴ συναφὴ ἐπεξεργασία τῶν ὄσων θεωροῦνται ὡς ἐνδιαφέροντα. Ρητὴ φιλοδοξία κάθε πειράματος εἶναι μιὰ τέτοια περιχαράκωση τῆς ἐρευνώμενης διαδικασίας, ὥστε νά ἀποκλείεται ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος καὶ νά μὴ μπορεῖ νά τὴν ἐπηρεάσει· ὁ τεχνικὸς ἐξοπλισμὸς δημιουργεῖ ἔτσι ἕναν τεχνητὸ κόσμο, ἢτοι ἕναν κόσμο θεωρούμενο ἀποκλειστικὰ στὴν ἐκάστοτε ἐνδιαφέρουσα προοπτικὴ, καὶ ἔτσι ὑποτάσσει τὸν κόσμο σὲ ὀρισμένη θεώρηση, στὴν ὁποῖα πάλι διαφαίνεται κυριαρχικὰ ἢ συγκεκριμένῃ ταυτότητα ἑνὸς ὑποκειμένου. Ὡστε τὸ πείραμα συνεπάγεται, ἐξ ἴσου ὅσο καὶ ἡ παρατήρηση, ὀρισμένη ἑρμηνεία τῶν φαινομένων, ὀρισμένη θεωρία. Ἡ θεωρία κάνει δυνατὴ τὴν κατασκευὴ καὶ τὴ χρῆση τῶν ἐργαλείων, με βάση τὶς θεωρητικὲς ὑποθέσεις διεξάγεται τὸ ἴδιο τὸ πείραμα καὶ γίνεται στὴν πορεία του τούτη ἢ ἐκείνη ἢ διόρθωση, πού καθ' ἑαυτὴν δέν θά εἶχε νόημα: ἀπόλυτα ἐπιτυχημένο θεωρεῖται ἕνα πείραμα ἀκριβῶς ἂν ἐκπληρώσει ἀβίαστα ὅσες θεωρητικὲς προσδοκίες συνδέονται μαζί του.

Ἄκόμα ἐμφατικότερα ἐκδηλώνονται οἱ ἀξιώσεις ἰσχύος στὴν παραπάνω βαθμίδα τοῦ φυσικοεπιστημονικοῦ ἐγχειρήματος, στὴ βαθμίδα τῆς θεωρητικῆς γενίκευσης. Αὐτὴ ἢ γενίκευση ἤδη λανθάνει βέβαια μέσα στὴν παρατήρηση καὶ στὸ πείραμα, ὅμως στίς περισσότερο καὶ στίς ἄκρως ἀφηρημένες μορφές της δημιουργεῖ πολὺ εὐρύτερους χώρους, ὅπου μπορεῖ νά ἐκδιπλωθεῖ πιὸ ἐλεύθερα καὶ νά ἐκφρασθεῖ ἀνεμπόδιστα ἢ ταυτότητα τοῦ θεωρητικοῦ ἐπιβεβαιώνοντας τὴν ἰσχύ της καὶ ἐπιδιώκοντας περισσότερη. Ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀξίωση ἰσχύος στὸ πεδίο τῆς θεωρίας ἐμφανίζεται ἔτσι ὡς ἀξίωση οἰκουμενικότητας ἢ ὡς ἀξίωση τῆς γενίκευσης νά κατέχει οἰκουμενικὴ ἰσχύ. Ἡ διατύπωση ἰδεατῶν μεγεθῶν πού λανθάνουν πίσω ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, ἢτοι τὴν ὑπερβαίνουν καὶ συνάμα σκοπεύουν νά τὴν κάμουν κατανοητὴ, δέν εἶναι φαινόμενο ἀπαντῶμενο ἀποκλειστικὰ στίς φυσικὲς ἐπιστῆμες· ἐκπληρώνει

παντοῦ τὴν ἴδια λειτουργία, γιατί ἀκριβῶς μέσα σ' αὐτὴν τὴν διατύπωση τὸ ἐκάστοτε ἐνδιαφερόμενο ὑποκείμενο μπορεῖ νά ἀρθρώσει ὅσο γίνεται πιό καθαρά καί ἐλεύθερα τίς ἀποφάσεις του, τίς ἀντιλήψεις καί τίς ἐπιθυμίες του, χωρίς νά εἶναι ἐκτεθειμένο ἄμεσα στὴν πίεση τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, καί μάλιστα ὅπως αὐτά παρουσιάζονται στὴν ἐρμηνεία ἄλλων ὑποκειμένων· ἐδῶ, καί μόνον ἐδῶ, κυριαρχοῦν ἀποκλειστικά οἱ δικές του ἐρμηνεῖες καί τὰ δικά του ἀξιώματα. Γιατί πάνω στίς ἴδιες, ἢ περίπου ἴδιες, προτάσεις βάσεως μποροῦν νά οἰκοδομηθοῦν διαφορετικά, καί καθ' ἑαυτὰ ἰσότιμα, ἀξιωματικά συστήματα, τὰ ὁποῖα μποροῦν βέβαια νά συνδέσουν σέ ἓνα ὅλο τὰ παρατηρήσιμα γεγονότα (ἢ, ἀκριβέστερα, ὅσα ἀπ' αὐτά θεωροῦνται κεντρικά), ὥστόσο δέν συνάγονται ἄμεσα ἀπό τοῦτα ἐδῶ, παρά μᾶλλον συνιστοῦν ἰδεατές κατασκευές, ἀπό τίς ὁποῖες συνάγονται τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Οἱ κατασκευές αὐτές συγκροτοῦνται πάλι μέσω συντημήσεων, ἀπλουστεύσεων καί συμβιβασμῶν, ἐπιχειρούμενων σέ πολλαπλά επίπεδα γιά ν' ἀντιμετωπισθοῦν ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας τῆς σκέψης, ἀνάγκες συμβατικές καί πρῶτα-πρῶτα ἀνάγκες πολεμικές· ἤδη γιά τόν λόγο αὐτό δέν ἐπιτρέπεται νά γίνει ἐδῶ λόγος γιά κάποιαν *adequatio rei et intellectus*, γιά κάποιαν σύλληψη τῶν καθαρά ἀντικειμενικῶν δεδομένων πέρα ἀπό ὑποκειμενικές προοπτικές καί ἀξιώσεις ἰσχύος. "Υψιστο κριτήριον εἶναι ἡ ἐφαρμοσιμότητα κι ὄχι ἡ ἀλήθεια – μολονότι ἡ ἐφαρμοσιμότητα τῶν ἀξιωμάτων πάνω στά γεγονότα τίς πιό πολλές φορές ἐμφανίζεται ὡς σύλληψη τῆς οὐσίας τους. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὀφείλουμε νά διακρίνουμε αὐστηρά ἀνάμεσα στὴν ἐμπειρική σημασία καί στὴν ἐμπειρική ἐλεγχιμότητα μιᾶς ἀξιωματικῆς θεωρίας· ἄλλωστε, γιά νά καταστεῖ ἐν γένει δυνατή ἡ μετάβαση ἀπό τὸ συμβολικό σύστημα ἢ ἀπό τόν ἀφηρημένο μαθηματικό-λογικό λογισμό στὴν ἐμπειρία χρειάζονται ὀρισμένοι διαμεσολαβητικοί κανόνες, πού μόνον αὐτοὶ κάνουν τόν μαθηματικό-λογικό συμβολισμό ἐπιδεκτικό ἐμπειρικῆς ἐρμηνείας. Ἀκόμα κι ἂν τὰ πειραματικά πορίσματα ἐμποδίζουν τὴν ἀβίαστη ἐφαρμογή τοῦ συμβολισμοῦ πάνω στὴν ἐμπειρία, τὸ πείραμα κατὰ κανόνα δείχνει μόνον ὅτι τὰ σύμβολα κι ἡ ἐμπειρία δέν ταιριάζουν μεταξύ τους, ὅμως δέν δείχνει τί πρέπει νά ἀπορριφθεῖ ἢ νά ἀντικατασταθεῖ στὸν συμβολισμό. Ἡ ἐπιλογή στό νευραλγικό τοῦτο ζήτημα ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπό τὴν ἀπόφαση τοῦ θεωρητικοῦ-ἐπιστημονικοῦ ὑποκειμένου καί ἀπό τὴν ἀξίωση ἰσχύος πού ἐνεργοποιεῖται στό ἐσωτερικό της.

"Ἢδη ἡ χρήση μοντέλων μικρῆς ἐμβέλειας μαρτυρεῖ ὅτι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα. Ὅμως ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τὴ θεωρητικὴ ἀξίωση ἰσχύος γεννᾷ διαφορετικά επίπεδα γενίκευσης, ἔτσι ὥστε πάνω ἀπὸ τὰ μοντέλα βρίσκουμε ὑποθέσεις καί πάνω ἀπὸ τίς ὑποθέσεις ἀξιωματικὰ θεμελιωμένες θεωρίες. Ὅσο εὐρύτερη εἶναι ἡ γενίκευση, τόσο μικρότερο εἶναι τὸ ἐμπειρικό της περιεχόμενο καί ἡ ἐμπειρική της ἐλεγχιμότητα. Τὸ ἀντίτιμο γιά τὴν ἐπίτευξη λογικῆς συνοχῆς σέ ἀνώτερο επίπεδο γενίκευσης εἶναι ἡ συνοπτικὴ πραγμάτευση ἢ ἡ ἀπίσχυανση τοῦ ἐμπειρικοῦ περιεχομένου ἑνός κατώτερου ἐπιπέδου. Ἡ ἐποψη τῆς ἰσχύος μέσα στὴ θεωρία καταφαίνεται ἀκριβῶς στό ὅτι ἡ θεωρία διαποτίζει τὴν ἐμπειρία μέ τίς ἐρμηνεῖες της, συντέμνει καί ἀραιώνει τὴν ἐμπειρία ἢ καί ἀπλῶς ἀφήνει στὴν ἄκρη ἓνα μέρος της, τὸ ὁποῖο ἀπὸ ἄλλη σκοπιὰ

θά μπορούσε να θεωρηθεί σημαντικό ή και αποφασιστικό. Ἡ τέτοια αντιμετώπιση τῆς ἐμπειρίας δέν ἀποτελεῖ δεινό πού ἴσως καί νά ἐξαλειφόταν μετὰ τὴν προόδου τῆς γνώσης καί μέ περισσότερη «ἀντικειμενική διάθεση», παρά τὴν ἐπιμελιώδες γνώρισμα κάθε θεωρίας. Ἐάν ἡ θεωρία μπορεῖ νά συλλάβει τὴν ἐμπειρία μονάχα ὑπερβαίνοντας, κρησαρίζοντας, συντέμνοντας καί ἀραιώνοντας τὴν –μέ μιὰ λέξη: ἐρμηνεύοντάς τὴν–, ὁ ἀποκλειστικός λόγος ἐγκείται στό ὅτι ἡ θεωρία πηγάζει ἀπό μιάν ἀξίωση ἰσχύος καί ἐνσαρκώνει μιάν ἀξίωση ἰσχύος. Ἡ ὑφή ἀπόφασης, τὴν ὁποία ἔχει ἡ πραγμάτευση τῆς ἐμπειρίας συμβαδίζει μέ τὴ δίψα τῆς γενίκευσης καί τῆς καθολικότητας· ἡ κατά τὸ δυνατόν εὐρεία γενίκευση, ὡς ὑψιστὴ βαθμίδα τῆς θεωρητικῆς προσπάθειας, ἀποτελεῖ ἀπλῶς τὴν ἄλλη ὄψη καί συνάμα τὴν κορύφωση τῆς ἐπιλεκτικῆς–ἀφαιρετικῆς σύλληψης τῆς ἐμπειρίας: μέ τούτῃ τὴν ἐπιλεκτικῆ–ἀφαιρετικῆ σύλληψη συγκρατεῖται ἀπὸ τὴν ἐμπειρία μόνον ἢ κυρίως ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ θεωρητικοῦ–ἐπιστημονικοῦ ὑποκειμένου μέσα στὸ πεδίο τῆς θεωρίας, ἐνῶ ἡ γενίκευση ἐγγυᾶται ὅτι ὁ ἴδιος αὐτὸς προσανατολισμὸς προσλαμβάνει ὅσο γίνεται ἀντικειμενικότερο χαρακτήρα, ὅτι δηλαδὴ ἡ ὑποκειμενικὴ ἀπόφαση ἐξαντικειμενεύεται καί μπορεῖ νά παρουσιασθεῖ ὡς ἀντικειμενικὴ γνώση ἢ καί ὡς ἀντικειμενικὴ ἐπιταγή.

Μέ τὴν προσπάθεια νά καταστῆ ἡ θεωρία περιεκτικὸ ὄλο, ἢ νά συμπτυχθεῖ εἰς τὸ ὄλο μέσα στὴ θεωρία, ἡ ἀξίωση ἰσχύος τοῦ θεωρητικοῦ φτάνει εἰς τὸ *plus ultra*. Ἡ τάση πρὸς συγκρότηση ἑνὸς λογικὰ συνεκτικοῦ καί συνάμα περιεκτικοῦ ὄλου φαίνεται νά εἶναι ἐμφυτὴ εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς θεωρίας. Κατὰ τὸ πρᾶγμα: ἂν οἱ ἀποφάνσεις γιὰ ἐμπειρικά δεδομένα δέν μποροῦν νά διατυπωθοῦν ἀλλιῶς παρά στὴ γλώσσα ὀρισμένης θεωρίας, τότε μποροῦν καί νά γίνουν κατανοητὲς μόνον ἐάν οἱ ἐννοίες τῆς θεωρίας εἶναι σαφεῖς. Ὅμως οἱ ἐννοίες καί οἱ προτάσεις μιᾶς θεωρίας ἀποκτοῦν σαφήνεια μέ τὴν ἀλυσίδωσόν τους, μέ τὸν τρόπο ἑνταξίᾶς τους μέσα στὴ θεωρία καί μέ τὴ θέση πού καταλαμβάνουν μέσα στὴ θεωρία, παίρνοντας ἔτσι εἰδικὸ νόημα καί εἰδικὴ λειτουργία· οἱ ἐννοίες, οἱ προτάσεις βάσεως καί οἱ ὑπόλοιπες προτάσεις γίνονται τελικὰ εὐκρινεῖς στό φῶς τῶν ὑψιστῶν ἀξιωμάτων τῆς θεωρίας –καί μάλιστα μόνον στό φῶς αὐτὸ τὰ γεγονότα γίνονται γεγονότα–, ἐνῶ ἡ σχέση μιᾶς ἐννοίας ἢ μιᾶς πρότασης πρὸς ἕνα γεγονὸς συνιστᾶ εἰς ἑαυτὴν ἑαυτὴν σχέση πρὸς μιᾶς ἄλλης ἐννοίας ἢ πρότασης. Ἡ ἀξιολόγησις ἑνὸς γεγονότος, μιᾶς ἐννοίας ἢ μιᾶς πρότασης μέσα σὲ μιάν θεωρία καταλήγει ἔτσι σὲ μιάν ἀποτίμησιν τοῦ ὄλου τῆς θεωρίας ἢ τῆς θεωρίας ὡς ὄλου. Ὡστόσο αὐτὰ διόλου δέν σημαίνουν ὅτι ἡ οἰκοδόμησις τοῦ θεωρητικοῦ ὄλου γίνεται μόνον καί μόνον γιὰ χάριν τῆς ἐξήγησις τῶν γεγονότων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεκινᾷ ὁ θεωρητικὸς καί τὰ ὁποῖα κρατᾷ συνεχῶς πρὸ ὀφθαλμῶν. Μᾶλλον τὰ περιγράμματα τοῦ ὄλου διαγράφονται ἐκ τῆς ἀρχῆς κάπου στό βάθος καί δίνουν σὲ ὅσα ὑποκείμενα θέλουν νά ἐγείρουν ὁλοκληρωτικὴς ἀξιώσεις ἰσχύος εἰς τὸν τομέα τῆς θεωρίας τὸν ἰδεατὸ χῶρον ἐκδιδόντες πλῶσεως, ὁ ὁποῖος ἀκολουθῶς γίνεται ὄλο καί πῶς συγκεκριμένος μέσα στὸν διεξοδικότερον ἀντιπαράθεσιν μέ φίλους καί ἐχθρούς. Ἐτσι, ἡ παρατήρησις τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων ἐπιχειρεῖται, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, κρατῶν τὸ μάτι στὸν ὄλο στίς ἀνάγκες τῆς συγκρότησις ἑνὸς θεωρητικοῦ ὄλου.

ή επαγωγή γίνεται μεταμφιεσμένη απαγωγή. Τό θεωρητικό έγχείρημα, έχοντας ως στόχο του τήν δλότητα, δέν αρχίζει από μεμονωμένα προβλήματα, αλλά από τό (συχνά άρρητο) γενικό, και μάλιστα κοσμοθεωρητικό πλαίσιο, μέσα στο όποιο άλλωστε πρωτοσυγκροτούνται τά προβλήματα ως συγκεκριμένα προβλήματα: γνωρίζουμε τή στενότατη σύνδεση μεταξύ έσχάτων έρωτημάτων και επί μέρους προβλημάτων σε κλασικούς τής φυσικής έπιστήμης, όπως ο Descartes και ο Galilei, και γνωρίζουμε επίσης ότι ή ιεραρχική δομή του αρχαίου και χριστιανικού σύμπαντος αρχικά γκρεμίστηκε χάρη στη μονιστική φυσική φιλοσοφία τής 'Αναγέννησης' έτσι τέθηκε ο άκρογωνιαίος λίθος τής νεότερης φυσικής έπιστήμης και άνοιξε ο δρόμος για τήν πρόοδό της στά επί μέρους.

Στά παραπάνω καταφαίνεται ή συνύφανση τής φυσικοεπιστημονικής έρευνας σε όλα τά επίπεδα, πρό παντός τά ανώτερα και τά ανώτατα, μέ μίαν κοσμοθεωρητική απόφαση και μέ τή συναφή αξίωση ισχύος. Κάτι διαφορετικό δέν θά ήταν δυνατό, γιατί ό,τι σε επιστημονική-όρθολογιστική προοπτική εμφανίζεται ως έγγενής ανάγκη ή πόρισμα τής λογικής τής έρευνας διαμορφώνεται μέσα στην πράξη ή διαδικασία τής απόφασης ως άρθρωση μιās αξίωσης ισχύος στο πεδίο τής θεωρίας. 'Ως αξίωση ισχύος, μιā γενική θεωρία είναι πάντα υποχρεωμένη νά αποφαίνεται κάτι παραπάνω άπ' ό,τι μπορεί ν' αποδείξει, νά προχωρή πάντα παραπέρα από τά γνωστά φαινόμενα κι ακόμα κι από τούς γνωστούς «νόμους»: γιατί αυτή ή ίδια είναι ή σύνδεση φαινομένων και νόμων έτσι ώστε νά συναπαρτίσουν ένα περιεκτικό όλο. Μόνον μέ τή θεωρητική συγκρότηση ενός τέτοιου όλου μπορεί νά δοθεί απάντηση σε έσχατα έρωτήματα, κι όποιος θέλει νά επιβιώσει μακροπρόθεσμα μέσα στην πολεμική όφείλει νά αποδείξει τήν ικανότητά του νά δίνει απαντήσεις σε έσχατα έρωτήματα, δηλαδή νά παρέχει σίγουρο προσανατολισμό, κρατώντας βέβαια για τον έαυτό του τό μονοπώλιο τής απόφασης σχετικά μέ τό ποιά είναι τά «άληθινά» έσχατα έρωτήματα και υποβαθμίζοντας τά έσχατα έρωτήματα του έχθρου του σε ψευδοερωτήματα. Για τούς λόγους αυτούς ή τάση προς συγκρότηση ενός όλου μπορεί νά γίνει τόσο ισχυρή, ώστε για τήν επίτευξη τούτου του σκοπού νά επιστρατευθούν νοητικά μέσα, τά όποια καθ' έαυτά δέν παρέχουν καμία έγγύηση αλήθειας. Πολλές φορές ήδη έχει επισημανθεί ο έπισημής χαρακτήρας τής χρήσης πορισμάτων *per analogiam* για τή διερεύνηση χώρων ανεπαρκώς γνωστών ή για τήν πλήρωση κενών μέσα στις θεωρητικές κατασκευές. "Όμως τά πράγματα δέν είναι πολύ διαφορετικά και σ' ό,τι άφορā τή λογική συνοχή ή τήν απλότητα, πού συχνά θεωρούνται ως τά δύο στερεότερα έρείσματα μιās θεωρίας μέ καθολικές αξιώσεις. Γιατί ένα άληθές κι ένα ψευδές όλο μπορούν νά συγκροτηθούν μέ βάση τούς ίδιους τυπικούς λογικούς κανόνες: ή απλότητα, στην όποια για αισθητικούς ή εύρετικούς λόγους δίδεται όχι σπάνια τό προβάδισμα άπέναντι σε έμπειρικές διαπιστώσεις μερικής σημασίας, μπορεί από τήν πλευρά της νά επιτύχει τή συμφωνία μέ τίς έμπειρικές παρατηρήσεις μονάχα μέσω τής συνοπτικής πραγμάτευσης, ήτοι τής σύντηξης και τής αποσυμπύκνωσης τούτων των τελευταίων. 'Η απλότητα μόνον κατ' επίφαση αποτελεί έπιταγή τής οίκονομίας τής σκέψης,

ὅπως πίστευαν οἱ συμβατικιστές. Μέσα στό αἴτημα τῆς ἀπλότητος στήν πραγματικότητα δηλώνεται μιά ἀξίωση ἰσχύος, ἡ ὁποία θέλει νά ἀποκαταστήσει ἄμεση καί πρόδηλη σχέση ἀνάμεσα στίς ὑψιστες ἀρχές, μέ τίς ὁποῖες συνδέει τό ἐκάστοτε ὑποκείμενο τήν ταυτότητά του ὡς θεωρητικοῦ, καί στίς πιό ἀπόμακρες γωνιές τοῦ πραγματικοῦ κόσμου· ἡ ἄμεση, κι ἐπομένως ἀπλή, ὑποταγή τοῦ μέρους στό ὅλο, τοῦ ἐμπειρικοῦ μερικοῦ στό θεωρητικό γενικό, παραμερίζει ὅλες τίς ἐνδιάμεσες βαθμίδες, ὅλες τίς προσπάθειες ἀποπροσανατολιστικῶν μερικῶν ἐρμηνειῶν καί ἐπιτρέπει τήν ἀμιγή κυριαρχία τῆς Μίας μεγάλης ἰδέας, ὑπό τήν αἰγίδα τῆς ὁποίας βρίσκεται τό ὅλο, ἐνῶ στό βάθος της στέκει ἡ κραταιά σκιά τοῦ δημιουργοῦ της. Τόν χαρακτηῖρα ἰσχύος τοῦ ιδεώδους τῆς ἀπλότητος τόν φανερώνει τόσο ἡ ποικιλία ἢ ἀνθαιρεσία τῶν ἐρμηνειῶν του ὅσο καί τό γεγονός ὅτι οἱ μεγάλες θεωρίες στήν πραγματικότητα εἶναι πολυδιάστατες (καί μάλιστα γιά πιεστικούς πολεμικούς λόγους), μολονότι ἀξιῶνουν γιά τόν ἑαυτό τους κάποια «βαθύτερη» ἢ «ἀληθινή» ἀπλότητα.

Ἐπικαλούμενες μιά «μέθοδο» καί τήν αὐστηρή της ἐφαρμογή, οἱ ἀποφάσεις ἢ ἀξιώσεις ἰσχύος στό πεδίο τῆς θεωρίας προσπαθοῦν νά ἐξαντικειμενικευθοῦν, δηλ. νά παρουσιασθοῦν ὡς ἀναπόδραστο ἀποτέλεσμα μιᾶς μεθοδικῆς διαδικασίας ἀπρόσβλητης ἀπό τόν κίνδυνο τῆς ὑποκειμενικῆς ἀνθαιρεσίας. Ὡστόσο οἱ ἱστορικές μαρτυρίες δέν μᾶς ἐπιτρέπουν νά ἀποκαταστήσουμε μιάν ἀναγκαῖα σχέση μεταξύ ἀντικειμενικότητας καί μεθόδου. Ὅχι μόνο τό μεθοδολογικό ιδεῶδες μεταβάλλεται ἀπό καιρό σέ καιρό, ἔτσι ὥστε λ.χ. στόν κλασσικό ἐπαγωγισμό ἀντιπαρατέθηκε, καί μάλιστα ὄχι μόνο στίς μέρες μας, ἕνας ἀπαγωγισμός (π.χ. μέ τή μορφή τοῦ μεθοδολογικοῦ πρωτείου τῶν ὑποθέσεων), ἀλλά καί ἡ μέθοδος, ἡ ὁποία νωρίτατα συνδέθηκε μέ τή γεννώμενη φυσική ἐπιστήμη τῶν Νέων Χρόνων, ἀρχικά διαμορφώθηκε ἔξω ἀπό τόν χῶρο τῆς τελευταίας, καί μάλιστα σέ συνάφεια μέ λογικές καί ρητορικές ἐρευνες κι ὄχι μέ τήν πειραματική διερεύνηση τῆς φύσης. Ἡ ἀποδοχή καί ἡ ἐφαρμογή της προϋπέθετε πάλι πεποιθήσεις ἀναφερόμενες στήν ὑφή τῶν πραγμάτων, π.χ. τήν πεποίθηση γιά τήν ἐσωτερική λογική καί νομοτέλεια τῆς φύσης, ἡ ὁποία ἐκφράσθηκε στήν πολεμική ἐναντίον τῆς ἀρχαίας καί χριστιανικῆς ἀντίληψης γιά τήν ὄντολογική κατωτερότητα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Ἡ σύνδεση κάθε μεθόδου μέ θέσεις ἢ προκαταρκτικές ἀποφάσεις ἀναφερόμενες στό περιεχόμενο τῆς γνώσης ὀδηγεῖ ἀπό τήν πλευρά της στήν ἀνάγκη νά ἐπιβεβαιώσει ἡ μέθοδος τό περιεχόμενο, μέ τό ὁποῖο συνδέθηκε ἐξ ἀρχῆς. Ἡ μεθοδολογική πολεμική ἀναφέρεται λοιπόν πάντοτε, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, σέ ζητήματα περιεχομένου, ἐπίμαχο ἐδῶ εἶναι τό ἴδιο τό πράγμα καί ὄχι ἀπλῶς ἡ πρόσβαση πρὸς αὐτό. Ἡ *ars inveniendi* κατά βάση ἀποτελεῖ ἐκλογικευτική τέχνη, ἥτοι ἐκλογικεύει *ex post factum* τά πορίσματα ἐκεῖνα, στά ὁποῖα φτάνει ἡ πράξη τῆς ἐρευνας μέ εἰδητικό συχνά τρόπο ἢ καί τυχαῖα, παρουσιάζοντάς τα ὡς ἀναγκαῖα ἢ προβλεπτή ἀπόρροια ὑπέρτερης θεωρητικῆς διορατικότητας. Ἡ διατύπωση μεθοδολογικῶν κανόνων μᾶς δίνει μᾶλλον νά καταλάβουμε (ἔμμεσα) πῶς κατανοοῦν τόν ἑαυτό τους ὅσοι τήν ἐπιχειροῦν παρά μᾶς παρέχει γόνιμες ὀδηγίες γιά τήν ἐρευνητική πράξη. Γιατί, ἀκόμα

καί υπό ιδεώδεις προϋποθέσεις, ή απάντηση στό ἐρώτημα: ποιός μεθοδικός κανόνας πρέπει νά ἐφαρμοσθεῖ σέ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ἐπαφίεται ἀναγκαστικά στήν κρίση τοῦ ἐρευνητῆ καί δέν εἶναι σπάνιο τό φαινόμενο νά προκύπτουν πολύ διαφορετικά ἀποτελέσματα ἀπό τήν ἐπίκληση τῆς ἴδιας μεθόδου.

4. Ἀλήθεια καί πρακτική-τεχνική ἐφαρμοσιμότητα τῶν θεωριῶν

Μετά τήν προηγούμενη ἀνάλυση τίθεται ἀναπόφευκτα τό ἐρώτημα ἂν καί κατά πόσο ή «ἀντικειμενική ἀλήθεια» τῶν φυσικῶν θεωριῶν ἀποδεικνύεται μέ τήν πρακτική-τεχνική τους ἐφαρμοσιμότητα, ὅπως ἀκοῦμε συχνά. Καί πρῶτα-πρῶτα πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι ἀκόμα πρὶν ἀπό λίγο ή τεχνική ἀναπτυσσόταν σχεδόν ἀνεξάρτητα ἀπό τή φυσική ἐπιστήμη – κι ἀκόμα παραπέρα: μέ τίς πρακτικές της ἐπιτεύξεις ἔδινε ἐντονα ἐρεθίσματα στή φυσική ἐπιστήμη. Ἡδη στόν 16ο-17ο αἰ. ή θεωρία τῆς μηχανικῆς γεννήθηκε μέσα ἀπό τίς γνωστές κιόλας τεχνικές, λ.χ. στό πεδίο τῆς βαλλιστικῆς, γιά τίς ἀτμομηχανές ἢ γιά τίς ἀκτίνες Röntgen οἱ θεωρητικές ἐξηγήσεις δόθηκαν πολύ μετά τήν ἐφεύρεση ἢ τή χρήση τους, καί γενικά μόλις μέ μεγάλη καθυστέρηση μπόρεσε ή φυσική ἐρευνα νά συλλάβει καί νά δαμάσει θεωρητικά τή ραγδαία τεχνολογική ἀνοδο, ή ὁποία συνόδεψε τίς τεράστιες προόδους τῆς βιομηχανίας στόν 19ο καί στόν 20ό αἰ. καί συντελέσθηκε μέ τήν ἀπλή πρακτική μέθοδο τῆς δοκιμῆς καί τοῦ λάθους. Ὡστε ή πρώτη-πρώτη δουλειά τῆς φυσικῆς ἐρευνας ἦταν νά κατανοήσῃ ὅ,τι ἤδη ἀποτελοῦσε εὐδόκιμη πράξη. Μόλις ἔδω καί μερικές δεκαετίες ἔλαβε χώρα μιᾶ ἐκτεταμένη συνύφανση σύγχρονης φυσικῆς ἐπιστήμης καί σύγχρονης τεχνικῆς, ή ὁποία γέννησε τήν ἐντύπωση ὅτι ή τεχνική εἶναι ἀποτέλεσμα ἄμεσης πρακτικῆς ἐφαρμογῆς θεωρητικῶν συλλήψεων τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης καί ὅτι ή ἐφεύρεση δέν ἀποτελεῖ σύμπτωση ἀλλά τήν οἶονεῖ ἀναγκαῖα ἀπόρροια συστηματικῆς ἐρευνας. Τώρα, ἀνάμεσα σέ θεωρητικά πορίσματα καί σέ πρακτική-τεχνική ἐφαρμογή ὑφίσταται πάντοτε μιᾶ ἀπόσταση, ή ὁποία πρέπει νά γεφυρωθεῖ μέ τήν ἐφεύρεση καί ἐπί πλέον καθιστᾶ ἀναπόφευκτη τήν ἀντιμετώπιση ἀστάθμητων παραγόντων καί κινδύνων. Ἐκτός αὐτοῦ, ή συνύφανση ἐπιστήμης καί τεχνικῆς πραγματοποιεῖται σέ ὀρισμένους ἐνδιάμεσους τομεῖς, ὅπου δέν ἔχει θέση οὔτε ή ἀπόλυτη ἐπαλήθευση κι ή θεωρητική τριχοτομία οὔτε ὅμως καί ὁ θεωρητικά τυφλός πρακτικισμός. Μέ ἄλλα λόγια, ή νεότερη ἐξέλιξη ἔγινε δυνατή ἐπειδή καί ή τεχνολογία ἐπιστημονικεύθηκε καί ή φυσική ἐπιστήμη τεχνικεύθηκε ἢ πάντως ἀσκήθηκε μέ τεχνικούς σκοπούς, ἐνῶ τά δύο ἄκρα τῆς καθαρῆς θεωρίας καί τῆς καθαρῆς τέχνης ἐκτοπίσθηκαν ὅλο καί περισσότερο σέ σπουδαστήρια ἢ σέ μικρά ἐργαστήρια.

Ἐπ' αὐτές τίς συνθήκες θά πρέπει, ἂν θέλουμε νά θεωρήσουμε τήν τεχνική ὡς ἐφαρμοσμένη φυσική ἐπιστήμη, νά χαρακτηρίσουμε *a fortiori* τή φυσική ἐπιστήμη ὡς θεωρητικευμένη τεχνική. Τό παραδοσιακό πρωτεῖο τῆς τεχνικῆς ἀπέναντι στή φυσική ἐπιστήμη ἐπιβιώνει ἐντός τῆς σημερινῆς συνύφανσης τῶν δύο τους ὑπό τή μορφή ὅτι τά θεωρητικά πορίσματα τῆς φυσικῆς ἐ-

πιστήμης προσδιορίζονται από τον εξοπλισμό που κατασκευάζει ή τεχνική. Ο φυσικός διαβάζει μέσα στον εξοπλισμό του ό,τι έχει βάλει μέσα σ' αυτόν ή τεχνική, έτσι ώστε στην πραγματικότητα περιγράφει τη λειτουργία του τεχνικού του εξοπλισμού όταν μιλά για τη συμπεριφορά της φύσης (τό γεγονός αυτό δεν μεταβάλλεται επειδή, όπως ήδη αναφέραμε, η κατασκευή του εξοπλισμού προϋποθέτει με τη σειρά της ένα είδος θεωρίας). Πάνω από το πεδίο, όπου λαμβάνει χώρα αυτή ή συνύφανση φυσικής επιστήμης και τεχνικής (αδιάφορο αν αυτή γίνεται με σκοπό την επίτευξη θεωρητικά αξιοποιήσιμων αποτελεσμάτων ή τις πρακτικές εφαρμογές), στέκει, ή μάλλον αίωρείται, ή καθαυτό θεωρία ως προσπάθεια συγκρότησης ενός ιδεατού όλου ικανού να προσφέρει έσχατες απαντήσεις και εξηγήσεις. Όμως η προσπάθεια αυτή μπορεί να έχει διαφορετική έκβαση, ανάλογα με την εκάστοτε απόφαση και με την ταυτότητα του εκάστοτε θεωρητικού, και γι' αυτό δεν εϋσταθεί ή συναγωγή τεχνικών εφαρμογών από τα ύψιστα αξιώματα της θεωρίας. Ωστόσο οί ενδιαφερόμενοι, θέλοντας ν' αποδείξουν την αντικειμενική αλήθεια της θεωρίας τους και να εξαντικειμενεύσουν τη θεωρητική τους απόφαση, ισχυρίζονται ότι οί τεχνικές επιτεύξεις στη βάση κατάγονται άμεσα από τη θεωρητική κορύφωση – αλλά ό ισχυρισμός αυτός δεν μπορεί να γίνει περισσότερο πιστευτός από τη διαβεβαίωση των μαρξιστών-λενιστών ότι ή κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους και ή ίδρυση του σοβιετικού κράτους αποδεικνύει την ορθότητα της αντίληψής τους για την ιστορία. Στην πραγματικότητα, οί τεχνικές επιτεύξεις εμφανίζονται ως αναγκαία προϊόντα μιās γενικής θεωρίας για τη φύση μόνο και μόνο επειδή εν τῷ μεταξύ ή θεωρία αυτή έχει επιβληθεί και οί εργαζόμενοι στό επίπεδο της τεχνικής πράξης μεταφράζουν τη σκέψη και τη μεθόδευσή τους στην επικρατούσα επιστημονική γλώσσα, αναγνωρίζουν τον έαυτό τους στον καθρέφτη της επικρατούσας εννοιολογίας. Άλλά μία διαφορετική συγκυρία στό πεδίο της κοινωνίας in magno και της μικρής κοινωνίας των θεωρητικών θά μπορούσε ίσως να επιφέρει την επικράτηση μιās άλλης γενικής θεωρίας, ενώ οί τεχνικές επιτεύξεις θά παρέμεναν οί ίδιες (ας θυμηθούμε λ.χ. την προγραμματική αντίθεση των θεωρητικών θέσεων των σοβιετικών και των δυτικών φυσικών, ενώ ή τεχνική εξέλιξη στις δύο επικράτειες ακολουθούσε παρόμοια ή ταυτόσημη πορεία). Άκριβώς αυτή ή de facto πάντοτε ύφιστάμενη και άπαραμείωτη απόσταση μεταξύ θεωρίας και τεχνικής έμφαίνει ότι στη διατύπωση γενικών θεωριών δεν ώθει ή πίεση της «πραγματικότητας», αλλά ειδικές αξιώσεις ισχύος στό πεδίο των ιδεατών μεγεθών – άκριβώς όπως ειδικές αξιώσεις ισχύος προωθούν την εξέλιξη της τεχνικής σέ άλλα πεδία. Άλλωστε εξηγήσαμε ήδη ότι και γιατί οί ειδικές θεωρητικές αξιώσεις ισχύος δεν μπορούν να συναχθούν κατ' ευθείαν από αξιώσεις ισχύος άλλης ύφης.

5. Η ύφή ισχύος των θεωριών σέ σχέση με τη δομή τους και με την ιστορική τους τύχη

Άς δοϋμε τώρα τις συνέπειες, τις όποιες έχει ή ύφή ισχύος των θεωριών ως

πρός τή δομή και τήν ιστορική τους τύχη. Ξεκινούμε από τή βασική διαπίστωση ότι κάθε θεωρητική θέση γεννιέται ως αντίθεση. "Αν ή αυτοσυντήρηση στο πεδίο τών ιδεατών μεγεθών, όπως και σε όλα τά άλλα, είναι eo ipso αιτοεπίταση, ήτοι αξίωση ισχύος, τότε αυτό συνεπιφέρει αναγκαστικά ανταγωνισμό και πολεμική. Μέσα σε τούτη τήν πολεμική διαμορφώνονται και συγκεκριμενοποιούνται οί αποφάσεις (και οί θεωρητικές) όπως επίσης και οί ταυτότητες τών υποκειμένων (και τών θεωρητικών). 'Εφ' όσον ή απόφαση εν μέρει είναι έξοβελισμός τών αδιάφορων και εν μέρει ιεράρχηση τών ενδιαφερόντων στοιχείων, γι' αυτό και ή πολεμική έναντιον τής απόφασης ενός έχθρου πρέπει είτε να ανακηρύξει ως (μόνο) ενδιαφέρον στοιχείο ό,τι για εκείνον είναι αδιάφορο είτε τουλάχιστον να ιεραρχήσει διαφορετικά ό,τι είναι ενδιαφέρον (και για τίς δύο πλευρές). 'Η κοινή αποδοχή ενδιαφερόντων στοιχείων με παράλληλη διαφορά στήν ιεράρχησή τους υποδηλώνει τήν ύπαρξη ενός κοινού έχθρου, και τουτο πάλι συνεπάγεται ότι ή διαμόρφωση μιās απόφασης και μιās ταυτότητας τίς πιο πολλές φορές –πρό παντός μέσα σ' έναν σύνθετο κόσμο– συντελείται εν όψει μιās ιεραρχίας έχθροτήτων. 'Εναντιον ενός κοινού έχθρου στρέφεται μιά συμμαχία διαφορετικών υποκειμένων, ήτοι μιά συλλογική αξίωση ισχύος, ή όποια άπηχεϊται σε κοινές αντιλήψεις: αν ό κοινός έχθρός παραμερισθεί ή καταστεί άβλαβής, τότε ή πολεμική μετατοπίζεται σ' ένα νέο επίπεδο και παίρνει τή μορφή του άγώνα για τήν «άληθινή» έρμηνεία τών κοινών αντιλήψεων, όποτε επικρατεί εκείνος, του όποιου ή έρμηνεία αναγνωρίζεται ως δεσμευτική πάνω στή βάση του ύφιστάμενου συσχετισμού δυνάμεων. "Όποιος θέλει να έγείρει αξιώσεις ισχύος μέσα στήν καινούρια κατάσταση πρέπει να προτείνει και να επιβάλλει είτε μιά καινούρια έρμηνεία τών κυρίαρχων βασικών έννοιών είτε μιά καινούρια έννοιολογία, δηλαδή μιά καινούργια συνολική θεωρητική τοποθέτηση.

Οί πολλαπλοί πολεμικοί στόχοι και ή διαφορετική ένταση τής έχθρότητας άπέναντι σε κάθε μιά από τίς ανταγωνιστικές θεωρίες ή ταυτότητες αντίπαλων θεωρητικών προσδιορίζουν τή δομή μιās θεωρίας, όπως αυτή διαμορφώνεται ως έκλογίκευση μιās απόφασης και ως έκφραση μιās ταυτότητας. Προσδιορίζουν δηλαδή τίς προκειμένες ή τά αξιώματα που λαμβάνονται ως άφετηρία, τήν επιλογή τών μεθόδων και τών επιχειρηματολογικών τρόπων καθώς και τόν βαθμό περιπλοκότητας. Καμιά θεωρία δέν μπορεί ν' άντέξει στον συναγωνισμό αν δέν είναι τουλάχιστον τόσο περιεκτική όσο και οί υπόλοιπες, αν έπομένως δέν πραγματεύεται όλα τά επίμαχα ζητήματα, μολονότι βέβαια αυτό τό κάνει στήν προοπτική τής απόφασης, πάνω στήν όποία έδράζεται. Στήν άπλή δήλωση τών αξιωμάτων της, ήτοι τής γυμνής αξίωσης ισχύος, δέν μπορεί να περιορισθεί μιά θεωρία ήδη επειδή είναι αναγκασμένη ν' άπαντήσει σε άντεπιχειρήματα, τό πλῆθος τών όποιών τήν ώθει στήν αδιάλειπτη έκλέπτυνση τής δικής της επιχειρηματολογίας. "Ετσι δημιουργούνται βαθμηδόν τά γιγαντιαία εκείνα ψιλοδουλεμένα μορφώματα που γεννούν τήν έντύπωση τής κυρίαρχης αυτοτέλειας τής καθαρής σκέψης, καθώς ή (αύξου-

σα) λογική περιπλοκότητα τῶν θεμελιώσεων ἐπικαλύπτει τὴν ὑποκειμενικὴ ὄψιν ἰσχύος.

Καί ὅμως: οἱ ἀξιώσεις ἰσχύος κάθε ἄλλο παρά αὐθαίρετες μὲ τὴν τρέχουσα ἔννοια μποροῦν νὰ εἶναι, ἂν θέλουν πράγματι νὰ ἐπιβληθοῦν -- κι αὐτό συναρτᾶται πάλι μὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐξαντικειμενίκευσής τους, ὅπως τὴν ἐξηγήσαμε παραπάνω. Σὲ μιά συγκεκριμένη κατάσταση δὲν εἶναι δυνατὴ ἢ διανοητὴ ἢ ὁποιαδήποτε αὐθαίρετη ἀπόφαση καὶ ἢ ὁποιαδήποτε αὐθαίρετη ἄρθρωση μιᾶς ἀξίωσης ἰσχύος. Ἀπεναντίας, ἡ πειστικὴ δύναμη καὶ ἡ πιθανότητα ἐπικράτησης ἀποφάσεων καὶ ἀξιώσεων ἰσχύος αὐξάνονται στὸν βαθμὸ ὅπου οἱ φορεῖς τους παίρνουν στὰ σοβαρὰ τὴ συγκεκριμένη κατάσταση, δηλαδή λαμβάνουν ὑπ' ὄψη τους τὰ λογικὰ ἢ πραγματολογικὰ μεγέθη, τὰ ὁποῖα εἶναι παραδεδομένα καὶ διαδεδομένα ἢ τυχαίνει νὰ εἶναι ἐπίμαχα ἀκριβῶς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἐνῶ παράλληλα υἱοθετοῦν φιλικὴ ἢ ἐχθρική στάση ἀπέναντι στὰ ἀντίστοιχα ὑποκείμενα. Παρά τίς βαθιές ἀνθρωπολογικὲς τῆς ρίζες, ἡ ἀξίωση ἰσχύος ἐλάχιστη πρακτικὴ σημασία ἔχει ἂν δὲν συγκεκριμενοποιηθεῖ ἐπαρκῶς μέσα στὴν ἱστορικὴ συγκυρία. Ὅτι ἐμφανίζεται ὡς ὀρθολογικότητα τῆς ἀπόφασης καὶ τῆς ἀπότοκῆς τῆς θεωρίας στὴν πραγματικότητα εἶναι ἢ ἱστορικὴ τους συγκεκριμενοποίηση, ἢτοι μιά τέτοια ἀντιστοιχία τῆς θεωρίας πρὸς τὴν ἱστορικὴ στιγμή, ὥστε τὸ περιεχόμενό της νὰ αἰχμαλωτίζει κατ' ἀνάγκη τὴ σκέψη τῶν συγκαιρινῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑπαρξιακὰ καὶ διανοητικὰ δεμένοι μὲ τὴν ἴδια τούτη στιγμή. (Βεβαίως, κάθε συγκεκριμένη κατάσταση ἔχει πολλές ἐπόψεις, καὶ ἔτσι μποροῦν νὰ ὑπάρχουν κάμποσες ἀνταγωνιστικὲς ὀρθολογικότητες· ὁ διαφορισμὸς αὐτὸς διευκολύνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ «ὀρθές» καὶ οἱ «ἐσφαλμένες» θεωρίες μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ἴδια λογικὰ ἐργαλεῖα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ περιεχόμενό τους). Μία ἀπόφαση καὶ μία ἀξίωση ἰσχύος ὀφείλουν λοιπὸν νὰ συγκινήσουν ἄλλους ἀνθρώπους καὶ γι' αὐτό πρέπει νὰ κινῶνται μὲ λιγότερη ἢ περισσότερη ἄνεση πάνω στὴ δεδομένη σκηνή, ἀκόμα κι ὅταν ἐμφανίζονται σὲ ἐντελῶς νέους ρόλους, ὅποτε οἱ ὑπόλοιποι εἶναι κατελιημμένοι. Ἐφ' ὅσον οἱ ἐχθροὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μοιράζονται τουλάχιστον τὸ πεδίο μάχης, γι' αὐτό κάθε ἀξίωση ἰσχύος πρέπει νὰ στῆκει πάνω σὲ κοινὸ ἔδαφος μὲ τίς ἀντίμαχες καὶ νὰ ἀρθρώνεται πάνω σὲ τοῦτο τὸ ἔδαφος, τὸ ἔδαφος τῆς συγκεκριμένης ἱστορικῆς κατάστασης. Ὅπως μέσα στὴ σημερινὴ πολιτικὴ δὲν μποροῦν πιά νὰ διατυπωθοῦν ἀξιώσεις ἰσχύος στὸ ὄνομα τῆς ἀναβίωσης τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἔτσι καὶ στὸ πεδίο τῆς κοσμολογίας λ.χ. ἐλάχιστα θὰ ἱκανοποιήσῃ ἀξιώσεις ἰσχύος ὁποῖος σηκώσει καὶ πάλι τὸ λάβαρο τοῦ γεωκεντρισμοῦ.

Στὴν προοπτικὴ τοῦ πολεμικοῦ χαρακτήρα τῶν θεωριῶν μπορεῖ νὰ διασαφηθεῖ καλύτερα καὶ τὸ ζήτημα τῆς διαμόρφωσης καὶ τῆς ἀλλαγῆς παραδειγμάτων. Κατὰ τὴν ἐξέταση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος προτάθηκαν διάφορα μοντέλα γιὰ τὴν ἐρμηνεία, ἢ μᾶλλον γιὰ τὴ σχηματοποίηση, τῆς πορείας καὶ τῶν μικρῶν ἢ μεγάλων στροφῶν τῆς ἱστορίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, στὰ ὁποῖα τονίσθηκαν ἄλλοτε οἱ συνέχειες κι ἄλλοτε οἱ ρήξεις, ἄλλοτε οἱ συνάψεις κι

άλλοτε οί αντιθέσεις παραδοσιακού και καινούργιου. 'Ωστόσο κανένα απ' αυτά τά μοντέλα δέν είναι σέ θέση νά συλλάβει άκέραια τήν ιστορική ποικιλομορφία, τό καθένα τους δηλαδή μπορεί νά εφαρμοσθεϊ μονάχα σέ όρισμένες περιπτώσεις – και όλα τους στηρίζονται άμεσα ή έμμεσα σέ μιάν κανονιστική αντίληψη για τόν χαρακτήρα και τήν πρακτική τής έπιστήμης. 'Ομως για νά κατανοήσουμε τέτοιες διαδικασίες στή συγκεκριμένη τους ιστορικότητα δέν επιτρέπεται νά τυποποιόυμε τήν α ή τή β κατάσταση σύμφωνα μ' ένα ήδη έτοιμο σχήμα, αλλά πρέπει νά προχωρήσουμε αντίθετα: πρέπει δηλαδή νά αποδιαρθρώσουμε τήν κατάσταση αυτή, πού πάντοτε είναι μοναδική, στά ύποκειμενικά και αντικειμενικά συστατικά της στοιχεΐα, νά κατονομάσουμε τούς άτομικούς και συλλογικούς φορείς θεωρητικων αξιώσεων ισχύος και νά διερευνήσουμε στά επί μέρους τίς συνομαδώσεις, οί όποιες γεννιοϋνται και δροϋν μέ βάση τή σχέση φίλου-έχθρου. 'Αλλά από τή συγκεκριμένη μελέτη τών συγκεκριμένων καταστάσεων μπορεί άπλως νά προκύψει τό γενικό συμπέρασμα ότι μπορούμε νά φαντασθοϋμε άπειρες νέες συγκυρίες, ότι δηλαδή ή άλλαγή και ή καθημερινότητα, ή παράδοση και ή ρήξη όρίζονται και πραγματώνονται πάντοτε εκ νέου. 'Ακριβώς γι' αυτόν τόν λόγο δέν μπορεί νά ύποτυπωθεϊ in abstracto κάποια «λογική τής έρευνας» (έκτός κι αν αυτό γίνει ως θεωρητική αξίωση ισχύος), άφού ή χρήση τής έπαγωγής και τής άπαγωγής, τής μεθόδου και τής ένόρασης κατ' ανάγκη παραλλάζει έντονα ανάλογα μέ τήν κατάσταση και μέ τό ύποκείμενο. Τό άποτέλεσμα τής έρευνας δέν διαμορφώνεται ως άποκορύφωση μιās λογικής κλίμακας, τήν όποία πρέπει κανείς ν' άνεβεϊ όπωσδήποτε, παρά μάλλον ως ή συνισταμένη τών τοποθετήσεων του ύποκειμένου άπέναντι σέ φιλικές και έχθρικές θέσεις, ως προσδιορισμός τής δικής του θέσης και τής δικής του ταυτότητας μέσα στήν έκάστοτε ένδιαφέρουσα κοινότητα – είτε αυτό επιτυγχάνεται γρήγορα και άκοπα είτε όχι.

'Η άλλαγή πού συντελεΐται στίς λεγόμενες επιστημονικές επαναστάσεις μπορεί νά χαρακτηρισθεϊ ως γενική άλλαγή παραδείγματος, όταν κανείς συγκρίνει ιδεοτυπικά τά δύο παραδείγματα και διερευνά, έξ ίσου ιδεοτυπικά και άφηρημένα, τήν αντικατάσταση του ενός από τό άλλο. Στο λογικό επίπεδο, βέβαια, ή άλλαγή παραδείγματος μονάχα έτσι μπορεί ν' ανασυγκροτηθεϊ, όμως ή συγκεκριμένη της επιτέλεση μοιάζει πολύ διαφορετική, δηλαδή διαφέρει σημαντικά από εκείνη τήν εικόνα τής άμεσης αντιπαράθεσης δύο ύποκειμένων, τήν όποία ύποβάλλει ή ιδεοτυπική αντιδιαστολή τών παραδειγμάτων. 'Ανάλογα μέ τήν κατάσταση και τόν συσχετισμό τών δυνάμεων διαφέρουν τόσο ή πορεία και ή διάρκεια τής διαμόρφωσης του νέου παραδείγματος όσο και ή διαδικασία τής διάδοσης και τής επιβολής του (αυτό θά γινόταν σαφές μέ μιá σύγκριση τών παραδειγμάτων του 'Αριστοτέλη, του Galilei και του Einstein και από τίς δύο παραπάνω άπόψεις). 'Επίσης διαφορετικά, κατά τήν έκάστοτε περίπτωση, προσδιορίζεται ή καινούρια αξία τών παλαιων δεδομένων, ήτοι έκάστοτε διαφορετικά τίθεται τό πρόβλημα τής συμμετρίας και τής άσυμμετρίας τών θεωριων, έτσι ώστε και στο σημείο αυτό δέν εϋσταθοϋν γενικεύσεις καμωμένες μέ κανονιστική πρόθεση. Κατ' αρχήν πρέπει νά δεχθοϋμε ότι ή πολεμική σκοπιμότητα αποφασίζει αν μιá νεοφανής θεωρία θά διατυ-

πώσει μιά καινούργια έννοιολογία ή θά χρησιμοποιήσει τήν επικρατούσα, είτε έρμηνεύοντάς την έκ νέου είτε έντάσσοντάς την σέ νέο πλαίσιο κι αλλάζοντας έτσι τό νόημά της. "Ωστε ανάλογα μέ τήν κατάσταση και τόν συσχετισμό τών δυνάμεων τό νέο μπορεί νά έμφανισθει επί σκηνης είτε ως ριζοσπαστική άρνηση είτε ως συμμετρική συνέχιση του παλαιού, και γι' αυτό ή υιοθέτηση όρισμένων στοιχείων ή και βασικών μοτίβων μιās θεωρίας από μέρους μιās νεότερης δέν αποτελεί τελεσίδικη απόδειξη ότι ή δεύτερη συνιστά όργανική μετεξέλιξη τής πρώτης· συχνά πρόκειται για τήν περίπτωση όπου μία παράταξη, μή έχοντας ακόμα έδραιώσει τή θέση της, χρησιμοποιεί ένάντια στην κατεστημένη τά ίδια της τά όπλα. Σέ τοϋτο τό φως, δηλαδή λαμβάνοντας ύπ' όψη τή συγκεκριμένη περίπτωση κι αφήνοντας στην άκρη προκατασκευασμένα σχήματα, πρέπει νά εξετασθει και τό πολυσυζητημένο θέμα, άν και σέ ποιόν βαθμό οί όρολογικές-έννοιολογικές αλλαγές συμβαδίζουν μέ τήν αλλαγή τής γενικής θεωρητικής κατάστασης. Δέν ύπάρχει μηχανική αντιστοιχία μεταξύ θεωρίας και θεωρητικής γλώσσας, δηλαδή αντιστοιχία ανεξάρτητη από τήν έρμηνευτική δραστηριότητα αγωνιζόμενων και έκάστοτε διαφορετικά συνομαδούμενων θεωρητικών ύποκειμένων ή ταυτοτήτων. 'Η σύγκριση τών θεωριών είναι δυνατή μονάχα σέ συνάφεια μέ τόν άποφασιστικό άγώνα για τήν έρμηνεία τους, τή στράτευσή τους στό θεωρητικό μέτωπο. 'Η κοινή έννοιολογία μπορεί νά είναι άπλως και μόνο τό κοινό πεδίο μάχης, τό όποιο, όπως είπαμε, οί έχθροί έτσι κι άλλιως μοιράζονται ύποχρεωτικά. 'Η τυπική ή όρολογική και έννοιολογική συμμετρία διόλου δέν έγγυάται τήν έσωτερική ειρήνη και τή συνέχεια στό πεδίο τής θεωρίας, τό ίδιο όπως κι ή άσυμμετρία διόλου δέν έμποδίζει τήν επικοινωνία - άπλως τήν κάνει έχθρική πράξη.

Τό πρόβλημα τής συμμετρίας και τής άσυμμετρίας πρέπει επί πλέον νά τίθεται διαφορετικά ανάλογα μέ τόν βαθμό και μέ τήν αξίωση γενικότητας τών θεωριών. "Όσο γενικότερη είναι μιιά θεωρία, τόσο μεγαλύτερη είναι ή αξίωση ισχύος του ύποκειμένου που συνδέει μ' αυτήν τή θεωρητική του ταυτότητα. "Όπως και στην κοινωνία *in magno*, έτσι και στη μικρή κοινωνία τής θεωρίας ύπάρχουν διαφορετικά ύποκείμενα και διαφορετικές αξιώσεις ισχύος· και όπως στην πρώτη ή μεγάλη μάζα διαμορφώνει τήν άπόφασή της ως επί τό πλεϊστον υπό τή μορφή μιās ταύτισης μέ ήδη ύφιστάμενα πρότυπα άποφάσεων, έτσι και τά πλεϊστα μέλη τής δεύτερης προσανατολίζονται στό κυρίαρχο πλαίσιο και ίκανοποιούν τις συγκρατημένες θεωρητικές τους αξιώσεις ισχύος μέ τρόπο επίσης συγκρατημένο. 'Η διάκριση μεταξύ έπαναστατικής και φυσιολογικής επιστήμης κατανοείται λοιπόν πολύ καλά μέ άφετηρία τις θεμελιώδεις κατηγορίες τής ισχύος και τής άπόφασης, αλλά από τήν καθ' έαυτήν σαφή αυτή διάκριση δέν μπορούν νά συναχθούν άμεσα νομοτέλειες σχετικά μέ τήν αλληλοδιαδοχή τών δύο αυτών ειδών επιστήμης. Γιατί ή ποικιλομορφία τών αξιώσεων ισχύος και του συσχετισμού δυνάμεων καθιστά δυνατές όλες τις παραλλαγές φυσιολογικής και έπαναστατικής επιστήμης, και μάλιστα καθιστά δυνατή τόσο τή σκλήρυνση όσο και τή ρευστοποίηση

τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν. Τό ἓνα καί μοναδικό μοντέλο ἐπιστημονικῶν ἐπαναστάσεων εἶναι ἐξ ἴσου ἀβάσιμο ὅσο καί ἓνα ἀντίστοιχο, μοναδικό μοντέλο πολιτικῶν ἐπαναστάσεων. "Ἄν τό δοῦμε μορφολογικά, τό παιγνίδι τῆς ἰσχύος ἐκδιπλώνεται λίγο πολύ σύμφωνα μέ τούς ἴδιους γενικούς κανόνες, ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπό τό εὖρος τοῦ ἐκάστοτε τομέα· ὅμως παραμένει πάντοτε ἀνοιχτό τό ζήτημα—καί πρέπει νά πιστοποιεῖται ἐκ νέου σέ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση—, σέ ποιόν βαθμό καί μέ ποιάν ἐννοια οἱ ἀλλαγές σέ μικρότερους τομεῖς ἐπηρεάζουν τή γενική κατάσταση καθώς καί τήν ἐκβαση τοῦ ἀγώνα πάνω στό συνολικό πεδίο τῆς θεωρίας. Ἡ προθυμία κάποιου νά συμπεράνει τή γενική ἀκαταλληλότητα ἐνός παραδείγματος ἀπό διαπιστωμένες ἀδυναμίες του στά ἐπί μέρους ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἀπό τή δυναμική τῆς συγκεκριμένης κατάστασης παρά ἀπό τό «ἀντικειμενικό» βάρος τῶν ἐπί μέρους προβλημάτων, τά ὁποῖα ἀποκτοῦν ἐνδιαφέρον στόν βαθμό ὅπου μποροῦν νά ἀποτελέσουν σέ ἐποχές ζυμώσεων τό ἐπίκεντρο ἀντιπαραθέσεων μέ εὐρύτερες προεκτάσεις. Ἱστορικά ἀνεπαρκῆς δέν εἶναι λοιπόν μονάχα τούτη ἢ ἐκείνη ἢ φορμαλιστική ἀντίληψη περί ἐπαναστάσεως καί ὁμαλότητος, περί συνέχειας καί ρήξεως μέσα στήν ἐπιστήμη, ἀλλά καί ἡ ἐπιστημονιστική—ὀρθολογιστική πρόταξη κριτηρίων, ὅπως λ.χ. ἡ διαψευσιμότητα. "Ἢδη ἔχει παρατηρηθεῖ ἀπό διάφορες πλευρές ὅτι μέ βάση τέτοια κριτήρια δέν εἶναι δυνατή ἡ διάκριση μεταξύ ἐπαναστατικῶν καί δομικά ἀσήμαντων ἀλλαγῶν στόν χῶρο τῆς ἐπιστήμης. Τήν ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης δέν τήν ἐπηρεάζει ὁποιοδήποτε πρόβλημα καί ὁποιαδήποτε ὑπόθεση, οὔτε καί ὁποιαδήποτε διάψευση σέ ὁποιαδήποτε στιγμή· παρόμοια ἢ ταυτόσημα προβλήματα καί ὑποθέσεις μποροῦν νά ἔχουν οὐσιαστικά διαφορετικό βάρος σέ διαφορετικές συγκεκριμένες καταστάσεις. Ἀνώτερη ἐπιστήμη λοιπόν εἶναι στήν πράξη ὄχι ἐκείνη πού λύνει τά προβλήματα, ἀλλά ἐκείνη πού προσδιορίζει ποιά εἶναι τά προβλήματα. Ἀπό τόν προσδιορισμόν αὐτόν συνάγεται ὁ ὀρισμός καί ἡ ἀξία τῆς ἐμπειρίας, ἄρα καί ἡ ἀπόφαση ὡς πρός τό ἐάν μιά ὑπόθεση ἔχει ὑποστρεῖ ἐπιτυχῶς τή βάση τοῦ ἐμπειρικοῦ ἐλέγχου.

6. Ἡ οὐτοπία μιᾶς ἐπιστήμης ἐλεύθερης ἀπό κυριαρχία

Ἀπό τήν πιστοποίηση, ὅτι στόν τομέα τῆς ἐπιστήμης ἰσχύει ὁ ἀνθρωπολογικός νόμος τῆς ἰσχύος καί τῆς ἀπόφασης ἐξ ἴσου ὅσο καί σέ ὅλους τούς ἄλλους τομεῖς τῶν κοινωνικῶν καί ἰδεατῶν μεγεθῶν, συνάγεται ὁ οὐτοπικός χαρακτήρας τοῦ αἰτήματος νά μετατραπῆ ἡ ἐπιστήμη σέ χῶρο ἐλεύθερο κυριαρχίας καί ἰσχύος καί νά διασφαλισθεῖ ἡ ἐπιστημονική πρόοδος μέ τήν ἀρχή *anything goes*. "Ἄν τήν ἐπιστημονική πρόοδο μπορεῖ νά τήν ἐγγυηθεῖ μόνον αὐτή ἢ ἀρχή, τότε δέν ἐξηγεῖται ἱκανοποιητικά ἡ προφανῆς ἐπιστημονική πρόοδος τῶν τελευταίων αἰώνων. Γιά νά παραμερισθεῖ αὐτή ἡ χτυπητή ἀντίφαση ὑπογραμμίσθηκε, καί ὄχι ἄδικα, ὅτι τό *anything goes* ἀσκήθηκε ἔμπρακτα καί στό παρελθόν καί ὅτι ἡ συνεπῆς ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς τῆς διάψευσης μᾶλλον θά εἶχε ἐμποδίσσει τήν πρόοδο· τό συμπέρασμα εἶναι προφανῶς πῶς ὅ,τι ἀσκήθηκε ἔμπρακτα στό παρελθόν, ἀσυνείδητα ἢ κρυφά, ἀπό τώρα

καί στό ἐξῆς θά πρέπει νά καταστεῖ συνειδητά καί ἀπροκάλυπτα ἡ καθοδηγητική ἀρχή τῆς ἐπιστημονικῆς πράξης. Ὅμως ἡ ἀντίληψη αὐτή παραγνωρίζει τούς μηχανισμούς πού δροῦν στό πεδίο τῶν ἰδεωδῶν μεγεθῶν. Γιάτί *πρακτικά* διαφέρει πολύ τό ἄν ὅλοι κάνουν *de facto* ὅ,τι θέλουν, πιστεύοντας ὅμως ταυτόχρονα πώς ἀκολουθοῦν μιάν ἀντικειμενική μέθοδο ἢ ἀρχή, ἀπό τό ἄν ὅλοι ἀκολουθοῦν *de facto* καί *de jure* τή δική τους ὀρεξή καί ἐμπνευση. Παραμένει δέσμιος κλασικῶν ὀρθολογιστικῶν προκαταλήψεων ὁποῖος συγχέει τήν ὑποκειμενική ἀνάπτυξη τῆς σκέψης μέ τήν ἀντικειμενική της λειτουργία, ὁποῖος δέχεται τή δυνατότητα μιᾶς σταθμητῆς ἀντιστοιχίας ἀνάμεσα στήν πράξη καί στόν τρόπο, μέ τόν ὁποῖο κατανοοῦν τόν ἑαυτό τους οἱ πράττοντες, καί τέλος ὁποῖος ἀπό τή γνώση τῶν μηχανισμῶν τῆς πράξης ἀναμένει καλύτερα ἀποτελέσματα γιά τήν ἴδια τήν πράξη. Στήν πραγματικότητα ὑπάρχει ἀναγκαῖα ἐσωτερική συμμετρία ἀνάμεσα στή βούληση ὀρισμένων ὑποκειμένων νά μεθοδεύουν τήν ἐπιστημονική τους ἐργασία ἀντικειμενικά (ὄχι ἀναρχικά) καί στόν ἐμπρακτα ἀναρχικό χαρακτήρα τῆς ἐπιστήμης. Γιάτί ἡ παραπάνω βούληση ἐκφράζει μιάν ἀξίωση ἰσχύος, ἢτοι μιάν ἀξίωση ἀντικειμενικότητας ὡς πρός τήν οἰκεία ἀπόφαση, καί ἀκριβῶς ἀπό τόν ἀγῶνα μεταξύ τῶν διαφόρων ἀξιώσεων ἰσχύος γεννιέται ἡ ἀναρχική ἱστορική ποικιλομορφία. Ἦ-ἔτσι κι ἀλλιῶς ἀδύνατη-παραίτηση ἀπό τή «δογματική» ἀξίωση ἰσχύος θά ὀδηγοῦσε στό στέρεμα τῶν ψυχολογικῶν πηγῶν τῆς δράσης καί μαζί στή θεωρητική στειρότητα. Καί ἀφοῦ, ὅπως ξέρουμε, τούτη ἡ ἀξίωση ἰσχύος ἐκδηλώνεται ἤδη στήν παρατήρηση καί στή διαλογή τῶν γεγονότων, τά ὁποῖα βλέπονται πάντοτε σέ ὀρισμένη προοπτική, ἢ -ἔτσι κι ἀλλιῶς ἀδύνατη-παραίτηση ἀπ' αὐτήν θά ἀπαιτοῦσε μιᾶ γνωστική προσπέλαση τῶν πραγμάτων ἐντελῶς διαφορετική ἀπό ἀνθρωπολογική ἀποψη, ἢτοι θά ἀπαιτοῦσε ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὅποιος λοιπόν ἀποδέχεται τήν προοπτικότητα καί τήν ἱστορικότητα τῆς γνώσης πρέπει, ἄν εἶναι συνεπής, νά κατανοήσῃ τό φαινόμενο τῆς ἐπιστήμης ὑπό τό πρίσμα τῶν θεμελιωδῶν κατηγοριῶν τῆς ἰσχύος καί τῆς ἀπόφασης. Ἀποφασιστικῆς σημασίας γιά τήν ἐπιστημονική πρόοδο εἶναι καί ἡ συλλογική ἀξίωση ἰσχύος τῆς ἐπιστήμης, ἢτοι ἡ πίστη στήν ἀντικειμενικότητα τῶν πορισμάτων της καί στήν ἐκ φύσεως ὑπεροχή τοῦ γνωστικοῦ της τρόπου. Ὅπως ἡ συνεπής ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς τῆς διάψευσης, ἔτσι καί ἡ ὑπονόμευση αὐτῆς τῆς ἀξίωσης ἰσχύος καί αὐτῆς τῆς πίστεως θά ἔθετε σέ κίνδυνο τήν ἐπιστήμη *in toto*. Αὐτό τό διαισθάνονται ἐνστικτωδῶς οἱ ἐπιστημολόγοι καί οἱ ἐπιστήμονες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι στά τελευταῖα χρόνια καταπολεμοῦν ὄλο καί σφοδρότερα τίς ἱστοριστικές καί σχετικιστικές τάσεις. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπό μόνο του ἐνδειξη τῆς κοινωνικῆς ἀδυναμίας καί τῆς ἐλλείψεως προοπτικῶν τοῦ ἰδεώδους μιᾶς ἐπιστήμης ἐλεύθερης ἀπό κυριαρχία καί ἰσχύ - ἰδεώδους ἄλλωστε, τό ὁποῖο ἔχει, ἐξ ἴσου ὅσο καί ὅλα τά ἄλλα, μιᾶ πρόδηλη πολεμική πλευρά καί μέσα σέ μιάν συγκεκριμένη κατάσταση βοήθησε μιάν ἀξίωση κυριαρχίας νά ἀρθρωθεῖ μέσα στό πεδίο τῆς θεωρίας. Ὅπως καί σέ ἄλλα πεδία, καί πρό παντός στό πεδίο τῆς ἠθικῆς καί ἀξιολογικῆς θεωρίας, ἔτσι καί στό

πεδίο της επιστημολογίας ο ιστορικός σχετικισμός διαγνώθει τά πράγματα καλύτερα από τους έχθρους του, όμως ή ίδια εκείνη πράξη, τήν όποία όρθά περιγράφει, μπορεί νά συνεχισθεϊ μονάχα άν τόν άγνοεϊ ή καί τόν καταδιώκει. Καθώς ό σχετικισμός ύποχρεώνεται τελικά νά θέσει σέ άμφισβήτηση τό νόημα της ζωής, άπειλεϊ τήν όρμή της άυτοσυντήρησης τών ανθρώπων (καί οί θεωρητικοί, εϊναι, τουλάχιστον από τήν άποψη αυτή, ίσως άκόμα πιο άνθρωποι από τούς ύπόλοιπους) καί αντίστοιχα αντιμετωπίζεται, παρά τίς βραχυπρόθεσμες συμμαχίες μαζί του πρός καταπολέμηση ενός «δογματικού» έχθρου. Ούτε καί μελλοντικά θά καταφέρει κανείς νά άντλήσει από μίαν ιστορική-σχετικιστική θεώρηση κανονιστικά πορίσματα, όμως άκριβώς τέτοια χρειάζονται όσοι δρούν. "Οποιος έκπροσωπεϊ μέ συνέπεια τήν ιστορική-σχετικιστική θεώρηση καί εϊναι έξοικειωμένος μέ τούς μηχανισμούς της ισχύος καί της άπόφασης πρέπει ώστόσο νά απέχει από τή διατύπωση κάθε κανονιστικής άρχης καί κάθε διάταξης – μαζί καί της διάταξης περί καταργήσεως όλων τών διατάξεων. 'Ο άνώτερος πραγματισμός έγκειται ίσως στην παραίτηση από τόν ίδιον τόν πραγματισμό, στον βαθμό όπου αυτός ένστερνίζεται τήν όρθολογιστική προκατάληψη ότι εϊναι δυνατή μιά συμμετρία ανάμεσα στα συνειδητά κίνητρα καί στα άντικειμενικά αποτελέσματα της πράξης.